

Marko Radić

[Povijest]

Razgovor s dr. Jurjem Njavrom

Tekst ovoga rada je tekst razgovora što sam ih vodio s dr. Jurjem Njavrom, voditeljem Ratnog saniteta u Vukovaru ratne 1991. i glavnim kirurgom u vukovarskoj bolnici. Razgovarali smo nekoliko puta od studenoga 2006. do svibnja 2007. Intervju sam vodio za svoju maturalnu radnju. Budući da sam računao na čitatelje – svoje školske kolege – nastojao sam dr. Njavri postaviti pitanja koja bi fenomen vukovarske bitke razjasnila i onomu tko zna vrlo malo o onomu što se u Vukovaru zbivalo tijekom 1991. godine. Zatim sam nastojao u bilješkama još malo razjasniti probleme i ljude o kojima dr. Njavro govori. No, kako je to ujedno i jedan od posljednjih intervjua što ih je dr. Njavro dao na temu rata u Vukovaru, zaključio sam da bi možda mogao biti zanimljiv i nešto širem čitateljstvu.

Svi, koji su se za vrijeme rata zatekli u Vukovaru, o dr. Njavri imaju samo naj-ljepše riječi. Za njega su borci sa Trpinjske ceste rekli: „To graniči s normalnim. On je radio dvadeset sati na dan, uvijek vedar i miran. Držao je bolnicu potpuno pod nadzorom. On je pravi junak bolnice, čovjek koji je (...) neprestano bio u operacijskoj dvorani. Samo smo njemu vjerovali.“⁴¹ Istinski heroj bitke za Vukovar, u sebi nosi sve one vrline koje pripisujemo hrvatskim ratnicima: vedrinu, dobrotu, humor, optimizam i neugasivo čovjekoljublje, ono koje nema nikakvih nacionalnih ili bilo kakvih drugih predrasuda u ljubavi prema drugomu čovjeku. O njemu je Alenka Mirković zapisala: „Doktor Njavro sjajno je djelovao na ljude. Uvijek miran i nasmijan, obraćao im se onim svojim laganim, gotov lijenim nazalnim glasom. Njegova se mršava figura još više stanjila a s dugim licem upalih obraza pomalo je nalikovao na osijedjelog Isusa. Bio je čiraš i nova ga je „dijetalna“ ishrana još više mučila. Ipak, nikada ga nisam čula da se žali na umor, na količinu posla, na težinu situacije. Jednom sam ga upitala odakle mu

tolika energija i optimizam: „Ma, sve će to proći, moja Alenka. Sve će bit' dobro. Dat će Bog...“ „Koji Bog, dragi doktore... da ga ima, bi li dopustio ovom smeću da nas ubija kao pse?“ „Nemoj tako...“ rekao je blago, smiješeći se. Ta me je blagost razoružavala. Cijeli je dan krpao raskomadane ljude, gledao tragedije, bol, krv i užas, a ipak, u njemu nije bilo bijesa koji sam ja osjećala.⁴²

Dr. Juraj Njavro rođen je rođen je 1938. u Cerovici. Tijekom srpske agresije na Vukovar bio je kirurg u vukovarskoj Ratnoj bolnici te zapovjednik ratnog saniteta bivše vukovarske općine. Nakon okupacije Vukovara dr. Njavro odveden je u srpski koncentracijski logor u Srijemskoj Mitrovici. O svojim zatočeničkim iskustvima napisao je knjigu *Glava dolje ruke na leđa* (Zagreb, 1995.). Kao član HDZ-a 1992. izabran je za zastupnika u Hrvatski sabor, 1993. imenovan je na mjesto ministra zdravstva, a 1994. ministrom za humanitarna pitanja u Vladi RH. Ponovno je izabran za zastupnika u Hrvatski sabor 1995. godine. Od 1998. obnašao je dužnost ministra hrvatskih branitelja, a na parlamentarnim izborima početkom 2000. ponovno je izabran u Hrvatski sabor. Umirovljen je 22. prosinca 2003. i nakon umirovljenja izabran je za predsjednika Udruge hrvatskih liječnika dragovoljaca 1990.-1991. Nositelj je mnogobrojnih odličja, priznanja i zahvalnica. Umro je u 71. godini u Zagrebu 15. rujna 2008.

Prema srpskim planovima, opsada Vukovara trebala je trajati jedan dan – prijedodne su postrojbe Jugoslavenske narodne armije trebale zauzeti Borovo Naselje, ručati, i tijekom poslijepodneva zauzeti Vukovar. Vukovar se, međutim, održao 86 dana, osiguravši tako Hrvatskoj neusporedivo bolji položaj u daljnjem tijeku rata. U ta tri mjeseca Hrvatska je uspjela do kraja ustrojiti vojsku i pribaviti nešto oružja. Da je napad na Vukovar završen u roku u kojemu je to bio predvidio Generalštab JNA, Hrvatska bi se našla u znatno težem položaju. Najgrublje bročane procjene bitke za Vukovar glasile bi otprilike ovako: Vukovar su u rujnu i listopadu 1991. napadale tri oklopne brigade, jedan oklopni puk i četiri artiljerijska puka potpomognute riječnom flotilom i zrakoplovstvom. Zajedno sa pješaštvom, neprijateljska sila brojila je 35 do 40 tisuća ljudi. U tu silu spadaju regularne postrojbe JNA, Teritorijalna obrana Republike Srbije, te različite paravojne postrojbe, a sve te postrojbe bile su u okviru operacije „Vukovar“ podijeljene na Operativnu grupu „Sjever“ kojoj je zadaća bila zauzeti Borovo Naselje i vezati hrvatske snage na osječkoj bojišnici, a ustrojbeno osnovica joj je bio Novosadski korpus JNA, te Operativnu grupu „Jug“ kojoj je zadaća bila zauzeti Vukovar bez Borova Naselja, a ustrojbeno osnovica joj je bila Gardijska motorizirana brigada Saveznog sekretarijata za narodnu obranu.

Vukovar je u optimalnim situacijama branilo 1300 boraca od čega ih je 180 pripadalo aktivnoj Gardi, a ostatak su bili pripadnici pričuvnog sastava ZNG ili MUP-a. U bitci za Vukovar hrvatske snage uništile su 300 oklopnih vozila (tenkova i transporter), dva artiljerijska divizion, više baterija višecijevnih bacača raketa, pet ili šest centara veze, stotinjak vozila, jedan ratni brod, te srušile 29 zrakoplova i jedan helikopter. Broj poginulih neprijateljskih vojnika varira između 8000 i 14500, a broj ranjenih između 12500 i 20000. Prema procjenama Glavnog sanitetskog stožera RH, broj poginulih u opkoljenom gradu je oko 1700, od čega 600 čine borci, a 1100 civili. U Hrvatskoj je do 18.5.1992. registrirano oko 30000 prognanika s područja vukovarske općine. Oko 1500 vukovarskih boraca i civila odvedeno je u srpske logore. Dio ih je ondje ubijen, dio se vratio, a za dio se ni dan danas ništa ne zna. Iz masovnih grobnica su do 2001. godine

ekshumirane 1264 osobe, od čega oko 200 na poljoprivrednom dobru i farmi Ovčara, nedaleko Vukovara. Od 29000 stambenih objekata u vukovarskoj općini, 3000 je prošlo bez oštećenja, a 18000 je oštećeno u rasponu od 60% do 100%. Od kraja kolovoza do 18. studenoga 1991. u Medicinski centar Vukovar je na obradu primljeno oko 2500 ranjenih. Od toga su 60% do 70% bili civili. Najmlađi ranjenik je imao šest mjeseci, a najstariji osamdeset i osam godina. U prosjeku je primano oko 30 ranjenika dnevno; jednom su primljena 92 ranjenika, od kojih je većinu trebalo hitno operirati. Tijekom opsade grada Vukovara u bolnici se rodilo šesnaestero djece. U bolnici je liječeno i dvadesetak neprijateljskih vojnika, pripadnika JNA i srpskih paravojnih postrojba. Na vukovarsku bolnicu je, unatoč jasnim i vidljivim oznakama Crvenog križa na krovu i dvorištu, padalo u prosjeku između 70 i 100 granata dnevno. Katkad je znalo pasti i više od 700 granata.

U pripremi ovog rada mnogo su mi pomogli prof. Marina Kapetanović, Ante Krišto i dr. Davor Marijan, na čemu im zahvaljujem.

1. U Vukovaru je Komunistička partija dobila ime, i od Vukovara je stvoren komunistički mit, a često se čulo i „crveni Vukovar“. Vukovar je bio jugoslavenski simbol multietničnosti, imao je veliku srpsku nacionalnu manjinu. Kako se dogodilo da u takvom gradu bude takav otpor?

Moj sin je bio veslač. Veslao je osmerac jedan. Počeo je negdje od malih nogu, kad bi se inače trebala djeca baviti športom. Taj osmerac je bio strah i trepet, bili su prvaci Jugoslavije, pa onda su išli na Svjetsko prvenstvo u Köln i dobro su se plasirali i tamo. E sad, zašto to pričam; zato što je on znao tko mu je u čamcu, koji su Hrvati, koji su Srbi. Iako su to djeca. Uvijek se znalo tko je tko, tko gdje pripada, kakav je i kako je odgojen. To što kažete „crveni Vukovar“; ja ne mislim da je bio. Jer, točno je to da je u Vukovaru osnovana Komunistička partija 1920., pa je onda 1970. slavljeno 50 godina u Vukovaru, pa je došao cijeli Centralni komitet. A onda smo mi govorili, istina ne preglasno, da su došli da pokupe dobre deke iz VUTEKS-a,³ u BOROVI⁴ cipele, i tako dalje. Inače je BOROVI za vojsku radilo, pa su generali JNA bili česti gosti, naravno ne radi toga što su se previše baš brinuli kakva je oprema i je li dovoljno proizvedeno, nego dođu napuniti svoje prtljažnike. To je poznato bilo.

Kao primjer da „crveni Vukovar“ ne stoji, je sljedeće: tridesetih godina je osnovan kombinat BOROVI;

osnovan je na intervenciju poznatog Bate,⁵ Čeha, koji je predložio ondašnjoj Jugoslaviji, vladi, gradnju tvornice u Vukovaru. I oni su rekli dapače, da. Ali, kad je došao u Vukovar postavili su mu uvjete koji njega nisu zadovoljavali. On ponovo ode u Beograd i tamo mu kažu mi ćemo to lako riješiti; formirajmo općinu u Borovu. Stvore općinu, sad općina diktira uvjete kako je njoj odgovaralo, a i Bati. I tako je Bata počeo raditi i širio se i povećavao. Bata je vrlo dobro radio i dobro plaćao. Ako je jedan član obitelji radio, ostali članovi su mogli biti mirni da će on s plaćom pokrivati potrebe cijele obitelji. Kažu, da su onda znali pred tvornicom ljudi čekati da se netko razboli ili dobije otkaz, pa da upadnu u BOROVI i počnu raditi. To je polovica 1930-ih, i polako počinju komunisti buniti radnike, poticati štrajkove, itd. Tako i u BOROVI. Gazdi je brzo preneseno kako komunisti pokušavaju oformiti ćeliju unutar tvornice. On je isti čas reagirao, i minimalno ali dovoljno povisio plaće. Nikad nisu uspjeli u tom velikom Batinom kombinatu oformiti partijsku ćeliju. Ja mislim da je to jedinstveni slučaj, a to je pokazatelj da pada u vodu odmah takva priča o Vukovaru kao crvenom gradu. Ni govora. Međutim, zašto je Vukovar pružio takav otpor; zato što je svijetu bilo već dosta Partije, obmanjivanja, laži i svega onoga što su tijekom tih 45 godina trpjeli. Drugo, od... ja mislim trinaestak sudaca, jedanaest je bilo Srba, s predsjednikom naravno,

pa je predsjednik općine bio Srbin, pa predsjednik skupštine općine, pa šef policije, ravnatelji škola, bolnice, pa ravnatelji kombinata BOROVO, pa VUTEKS-a, pa koliko god hoćete.

2. Kako je do toga došlo?

Pa zato što je Partija odlučivala. Komitet. A Srbi su činili većinu u Komitetu. A oni Hrvati koji su bili tamo, nisu se usuđivali.

3. Kako je zapošljavanje po političkom ključu funkcioniralo u ustanovama koje pri zapošljavanju od kandidata zahtijevaju određene sposobnosti i znanja, kao što je bolnica?

Lijepo. Kad sam ja počeo raditi tamo negdje '68 na kirurgiji nas je bilo jedan, dva, tri, četiri, pet. Pet nas je bilo. Od nas pet, četiri Hrvata i jedan Srbin. Devedesete godine, ja sam bio jedini Hrvat kirurg. I to je taj način, svom kadru se daje specijalizacija. Kad sam ja tražio specijalizaciju, dugo su me slali s jednog na drugo mjesto, što nema nikakve veze ni sa čim, samo da me onemoguće. Ali su zato na specijalizaciju slali svoje. Onda bi napravili još nešto: kad bi završila školska godina medicinskih sestara u Šapcu – u Šapcu postoji medicinska škola – onda bi lijepo ravnatelj škole došao u Vukovar i cijeli razred doveo. Zašto? Zato što je znao da ima pokriće u Partiji. Jer Partija je sve odlučivala; kako Partija kaže, Radnički savjet glasa. I zato su oni mogli haračiti Lijepom našom kako im se htjelo.

4. Srpska pobuna u Vukovaru, prema mnogim izvorima, počela je u ljetu '91, kaže se da su počela prvo nekakva puškaranja po gradu, međunarodni sukobi koji su onda doveli do formiranja straža, pa je to prerاسlo u nekakve male oružane sukobe i na kraju se uključila Jugoslavenska Narodna Armija i to je prerاسlo u rat. Prvi napad JNA zbio se 12. na 13. rujna. Je li to točno? Kako je izgledao početak rata u Vukovaru?

Ne, ne. Upravo to, riječ je o tomu da neki pogrešno tumače kad je, zapravo, počela agresija i kad je

počeo - ne mogu reći da je bio odmah ratni - sukob u Vukovaru. Promjena klime u Vukovaru već je ranije izazivala nesnošljivost jednog dijela srpske nacionalne manjine. Naime, treba zapravo ići malo dalje. Treba se vratiti u '90. godinu, kad su u Vukovaru, i inače u ondašnjoj Jugoslaviji, održani višestranački izbori. Od toga treba početi, da bi bilo jasnije kako se to zbivalo na vukovarskom području, a tu mislim na vukovarsku općinu, koja je sadržavala i grad Vukovar, i Ilok, i sva okolna mjesta. U vukovarskoj općini bilo je negdje oko osamdeset četiri tisuće i nešto stanovnika. Sam grad je imao možda četrdeset i koju tisuću. U mjesecu siječnju 1990. godine održan je, ili je zapravo bolje kazati dijelom održan, XIV. kongres SKJ u Beogradu. Na njemu je došlo do prekida – Slovenci su prvi otišli sa kongresa, a onda je otišlo i hrvatsko izaslanstvo u kojemu je bio Ivica Račan, ali je značajan član bio i Stipe Šušar.

To se direktno odrazilo na Vukovar. U četvrtom mjesecu, ili netom poslije sastao se općinski komitet SKH Vukovara u kojemu su dominantni članovi bili Srbi, ili Jugoslaveni ili Hrvati koji su bili na neki način skloni toj nekoj jugoslavenskoj orijentaciji, i zaključili su da treba zatražiti ponovno od vodstva Saveza komunista da se nastavi XIV. kongres i da se dalje ostane pod jugoslavenskom kapom, jer ukoliko bi došlo do podjele unutar Jugoslavije, mislili su da bi bila ugrožena srpska nacionalna manjina u području Vukovara i u Hrvatskoj. Znači sami da to nije uspjelo, makar su željeli svim silama to učiniti, ali, ipak im nije pošlo za rukom. Prije svega zato što su oni jedan općinski komitet koji u sklopu ostalih općinskih komiteta, kad bi se nadglasavalo, ne bi imao šansu proći. Ovo ističem jer su članovi općinskog komiteta Saveza komunista Vukovara željeli ostati u centraliziranoj, unitarističkoj Jugoslaviji sa dominantnom velikosrpskom idejom. Već se tada bio dogodio i Gazimestan,⁶ već je Milošević preuzeo kontrolu i nad Srbijom i nad Partijom, pa gotovo i nad vojskom, tako da je gotovo sve već tad bilo u srpskim rukama. Između prvog mjeseca i četvrtog mjeseca bilo je predizborno razdoblje u kojem su se osnivale stranke. Krenula je stranačka promidžba za predstojeće izbore, i u četvrtom mjesecu '90 godine izbori su održani. U Vukovaru

se biralo sto četrnaest vijećnika. Postojala su tri općinska vijeća – Društveno-političko vijeće, Vijeće mjesnih zajednica i Vijeće udruženog rada. Od tih sto četrnaest vijećnika, na tim izborima, izabrano je pedeset devet članova SKH-SDP – sad je Savez komunista postao ova kombinacija SKH-SDP. HDZ je imao nekih dvadeset šest, mislim, zastupnika, onda Jugoslaveni, pa sindikat, pa, ne znam, nezavisni, pa onda nacionalne manjine – Ukrajinci, Rusini... Uglavnom, sto četrnaest. I sad, karakteristično je to da je u tih pedeset devet izabranih predstavnika SKH-SDP bilo i Hrvata. Ali, zašto ovo ističem: činjenica je da nije bilo ni jednoga izabranoga iz redova SDS-a – niti jedan član Srpske demokratske stranke nije ušao u Općinsko vijeće, odnosno u ona općinska vijeća. To je važno zato što je kasnije, odmah nakon mjesec dana, većina Srba iz SKH-SDP prešla u SDS, i na taj način su zapravo prevareni oni glasači koji su glasovali za SKH-SDP. Osim toga, postaje jasna, zapravo, prava slika tog Saveza komunista općine Vukovar – čime su bili vođeni, koje su bile njihove političke želje i kome su inklinirali.

Iako je šetnja „Voždovih“⁷ emisara po Baranji i Slavoniji počela već ranije, nakon izbora joj jača intenzitet. U Borovo Selo⁸ dolazi Vojislav Šešelj sa izrazito pročetničkom, bombastičnom promidžbom. U Jagodnjaku, u Baranji, Milan Paroški⁹ smrekovim kolcem prijete Hrvatima što će im se dogoditi. Iz Knina negdje u četvrtom ili petom mjesecu dolazi Dušan Zelenbaba, isto tako promičući velikosrpske ideje. Svi su oni zapravo na crti Slobodana Miloševića i njegovog plana. U Vukovaru se srpska nacionalna manjina polako počinje homogenizirati i počinje okretati leđa svojoj domovini. U šestom mjesecu (1990., op. M. R.) dolazi i Jovan Rašković,¹⁰ predvodnik glavne srpske struje iz Knina, i u Adici¹¹ drži jedan veliki skup, na kojemu su se okupili Srbi iz okolice. Tako se zapravo otkriva pravo lice, pravi cilj okupljanja Srpske demokratske stranke, i onda nije čudo što se uskoro pojavljuju barikade u Kninu. Međutim, i ranije se u Vukovaru događalo da su Srbi vođeni, zavedeni, ovom velikosrpskom idejom i stalnim naglašavanjem veličine Srbije, govorili da je Vukovar Srbija.

Uglavnom, Srbi su se počeli seljakati. Ukrcavali su žene i djecu u autobuse, pa su ih vozili do Borova Sela i preko Dunava u Vojvodinu. Cilj im je bio prikazati da su ugroženi, iako ih nitko nije ni dirao niti je komu padao na pamet progon jedne nacionalne manjine. Međutim, na taj su način zapravo iritirali sve druge nacionalnosti, i glavni narod u Vukovaru, hrvatski narod. Hrvate su stalno okrivljavali da im prijete, da će se onaj, kako su ga oni nazivali, ustaški nagon ponovo manifestirati i da će biti stradanja Srba.

Tome je služilo ovo stalno vozikanje. Znajući što se to događa, Hrvatska demokratska zajednica se morala pripremati, jer svakome iole zrelijem, pametnom čovjeku bilo je jasno što se sve događa. Teško je bilo očekivati onako strašnu, krvavu agresiju na Hrvatsku kakva se dogodila kasnije, ali je bilo očito da će doći do ozbiljnog sukoba. U petom je mjesecu (1990., op. M. R.) oružje Teritorijalne obrane oduzeto i završilo je u vojarnama JNA ili u rukama Srba. Hrvati su svjesni toga i činjenice da bismo rat mogli dočekati goloruki počeli nabavljati oružje. Dolje u Kninu su se sedamnaestoga kolovoza 1990. dogodile barikade, ali isto tako počinju Srbi po srpskim selima oko Vukovara postavljati barikade, jer to je bio gotovo sustav spojenih posuda: čim jedni počnu, odmah počnu i drugi.

U međuvremenu je za predsjednika Općine izabran Slavko Dokmanović,¹² inženjer agronomije iz gotovo dominantnog srpskog sela Trpinje.

Budući da je i on, iako izabran na listi SKH-SDP, na crti Miloševića i njegove ideologije Velike Srbije i šovinističkog odnosa prema svim drugim nacijama, to iritira ostale vijećnike, i oni traže njegovu smjenu. Direktna povod zahtjevima je njegova izjava na TV Novi Sad u kojoj je žestoko napao Hrvate da su ustaše, da nisu zaslužili imati svoju slobodnu državu i da im se to ne smije dopustiti. Kao rezultat te njegove izjave, zatražena je njegova ostavka, još jače nego prije. On je ostavku podnio, i otišao u Trpinju,¹³ i nema ga više do kraja rata.

U tom razdoblju vrlo značajnu ulogu igra Radio Vukovar. Zanimljiva je jedna činjenica – „Radio stanica Vukovar“, kako se tada zvala, nije bila uklopljena u radio postaje Hrvatske, nego Srbije. Postaju je

tada vodio Mirko Stanković, čiji se sin - ne znam mu točno ime, nadimak mu je bio Kesega – poslije prometnuo u ratnog zločinca. Stanković stalno putem radija promiče velikosrpske ideje i stalno pušta srpsku glazbu. Od njega je također zatraženo da promijeni svoj odnos. On to odbija, i u proljeće, negdje u svibnju '91. godine je smijenjen.

Tad ljutito prelazi na srpsku stranu barikada i kasnije postaje glavni glasnogovornik paravojnih srpskih postrojbi. Ostavlja i svoju suprugu u Vukovaru, pa se o njoj kasnije brinu hrvatski gardisti i pripadnici Ministarstva unutarnjih poslova. Za ravnatelja, sada hrvatske postaje Radio Vukovara je postavljen Zdravko Šeremet, a glavni urednik postaje Josip Esterajher. Siniša Glavašević postaje predvodnikom novinarske ekipe u kojoj su još Alenka Mirković, Vesna Vuković, Zvezdana Polovina... Tu je i njezin muž, tehničar Branko Polovina. Tada vukovarski radio počinje realno i objektivno izvještavati o zbivanjima na području vukovarske općine.

Već ranije su postavljane barikade po srpskim selima. Sad kao posljedica posjeta Miloševićevih izaslanika koji idu po selima i provociraju sukob, barikade su postavljene trajno. Na Krvavi Uskrs, 31. ožujka 1991. godine, na Plitvicama su zarobljena dva Vukovarca - Goran Hadžić¹⁴ i Boro Savić.

5. Je li Goran Hadžić baš Vukovarac ili je kao Zelenbaba ili Paroški došao u Vukovar?

Ne. On je iz Pačetina,¹⁵ ali je radio u vukovarskoj firmi VUPIK. Pačetin je u vukovarskoj općini, vrlo blizu grada Vukovara, pa se smatralo da je Vukovarac. Tu postaje očita srpska politika prijelaza, jer oni su svi bili članovi SKH. Sad su najedanput postali članovi SDS-a. A i to što su ih uhitili na Plitvicama je jasan pokazatelj da su bili usko povezani sa srpskim pobunjenicima u Kninu i da ih je zanimala velikosrpska ideja. Na Plitvicama su zarobljeni i uhićeni, a zatim su pušteni. Pušteni su radi očuvanja mira, da bi se spriječilo međunarodno trvenje i sukobi. Prvi sukobi su bili na barikadama. Ljudi se nisu usuđivali ići iz Vukovara u Osijek kroz Trpinju jer su se bojali da će biti zarobljeni, pitanje je bilo

hoće li živu glavu izvući, ako ih zarobe. Pa su ljudi onda radije išli preko Vinkovaca, pa onda okolo u Osijek. Dan poslije Krvavog Uskrsa, jedna obitelj ide po sina u Vinkovce, koji je trebao doći vlakom iz Zagreba. Obitelj Nemčić. Išli su muž i žena, i pred Bršadinom su morali stati na barikadama, koje su napravljene od debelih hrastovih stabala koja su oborena na cestu. Tu su na njih pucali. Žena je teško ozlijeđena. To pamtim jer sam vodio njezino liječenje, a muž je isto tako ozlijeđen, ali mislim lakše. Auto je bio uništen. Dan, dva nakon toga moja je kći, budući da je bio Uskrs, došla sa studija iz Zagreba za blagdane doma u Vukovar. Nakon uskrsnog vikenda provedenog u Vukovaru, vraćala se sa još jednom kolegicom u Zagreb. Autobus je ujutro negdje u tri sata kretao iz Vukovara prema Zagrebu, a u Zagreb stizao negdje poslije osam sati. Došavši pred Bršadin, autobus je morao stati, jer je pucano na njega. Iz šume pokraj ceste su izišli četnici; na sreću, vozač autobusa je bio Srbin - ja ga znam, jer sam mu i obitelj liječio. Savić, Savić mu je bilo prezime. Nitko od putnika nije stradao, ali nisu mogli proći, nego su morali okrenuti autobus i vratiti se kroz Vukovar. Onda su išli s druge strane, i preko Petrovaca¹⁶, Jankovaca¹⁷ stigli u Vinkovce. To su bili prvi sukobi, a zapravo najava svega onoga što će se dogoditi kasnije, početkom svibnja. Dvojica hrvatskih redarstvenika su prvog svibnja u redovitom obilasku ušla u Borovo Selo. Na njih je pucano, pa su zarobljeni. To je bila provokacija da se navuče intervencija policije. Došla je policija, u, istina, neadekvatnom vozilu, na njih je otvorena žestoka vatra, i tom prigodom je ubijeno dvanaest redarstvenika, među njima i njihov zapovjednik Stipan Bošnjak. Ranjeno je petnaestak ili više redarstvenika, teže ili lakše.¹⁸ Jedan dio od ovih dvanaest je masakriran. Sanitetsko vozilo koje smo mi poslali iz bolnice, nije moglo prići ranjenicima, nego je i na njih pucano - čak i na sanitetsko vozilo. A da bi režija događaja bila potpuna, na kraju dolaze i transporteri JNA, da bi, tobože, stali između zavađenih strana. Cilj je, međutim, bio dovesti oružje, dovesti opremu, prevesti ljude ako treba. To se uvijek tako radilo, jer se JNA mogla kretati kroz Vukovar.

Kad su došli oklopnjaci JNA moglo se staviti ranjenike u sanitetska vozila. Dvadeset i jednog ranjenika su dovezli u bolnicu, gdje su obrađeni i zbrinuti, a među njima, je bilo nekoliko, mislim šestorica, Srba koji su sudjelovali u borbi na suprotnoj strani. Meni su pojedini od ozlijeđenih hrvatskih policajaca pričali da se na njih pucalo snajperima i da to nisu očekivali. Nisu im dali gotovo ni izići iz autobusa kojim su došli, nego su bili kao na streljani - jednostavno, mogli su ih kao divljač odstrijeliti. Nisu im dali prigodu ni da se brane, ni priliku kazati zbog čega su došli. Događaji u Borovu Selu izazvali su revolt u svakome tko je u sebi imao trunak čovječnosti. Zločin u Borovu Selu ostao je nekažnjen, što je nedopustivo – morao je biti kažnjen, jer ako ostavite jedan zločin bez kazne, to je zločincu poticaj da opet prolije krv.

Nakon par dana u Vukovar su došli Ante Marković i Stane Brovet. Stane Brovet je bio zamjenik saveznog sekretara za narodnu obranu Veljka Kadjevića.¹⁹ I još neki iz tadašnje Markovićeve vlade. Otišli su u Borovo Selo da smire situaciju. Tamo su žestoko vrijeđali Markovića, ali ne radi loše politike nego isključivo zato što je bio Hrvat. To također zorno prikazuje kakva je klima vladala među Srbima u Borovu Selu.

Mislim čak da su možda koji dan prije bili Manolić,²⁰ kao predsjednik vlade, i Degoricija, ministar unutarnjih poslova,²¹ u Vukovaru, ali su oni vratili ovu dvojicu, Hadžića i Savića, želeći umiriti situaciju. Znamo kako su je tim činom umirili. Od svih vukovarskih vlasti i stranaka, najviše se HDZ zalagao za suđenje Hadžiću i Saviću, zalagao se za provođenje pravne procedure, kojom će se njima sličnima pokazati kako hrvatska vlast postupala sa teroristima. No, nažalost to se nije zbilježilo, nego su njih dvojica puštena, iako su bila predvodnici pobune protiv Hrvatske, koja će kasnije prerasti u onako krvav rat.

U to vrijeme se zbiva nešto vrlo simptomatično za Vukovar neposredno prije rata. Naime, Srbi iz srpskih sela iz okolice Vukovara – Negoslavci, Borovo Selo – zaposleni u Vukovaru u bolnici, u kombinatu BOROVO, itd., nastavili su dolaziti u Vukovar na svoja radna mjesta, i to im nitko nije branio. Nije

bilo barikade na ulazu u Vukovar koja bi Srbima onemogućavala prolaz. Međutim, Hrvati iz grada ili okolnih mjesta nisu mogli proći.

Drugoga, kad se to sve događalo, ja sam ujutro otišao u Osijek sa svojom punicom, koja je bila u vrlo ozbiljnom zdravstvenom stanju, pa smo otišli u Osijek napraviti CT glave. Vraćajući se iz Osijeka, zastali smo pred Trpinjom u koloni automobila. Pitali smo što se zbiva, i dobili odgovor da su barikade postavljene, da je put zatvoren i da se ne može proći. Budući da je supruga vozila, rekao sam joj: „Idemo mi pored, pa ćemo kod barikade vidjeti što je.“ Došli smo do barikade, na kojoj su stajali još uvijek golobradi mladići. Međutim, bili su prilično agresivni i podosta pijani, i nisu nam dali dalje, sve dok me neki od njih nisu prepoznali. Nakon što su me prepoznali, rekli su: „Doktore, vi ste mnogim ljudima pomogli i mnoge ljude spasili, vi zato možete proći. Ali morate naći u selu nekoga tko će s vama otići do gornje barikade, za vas jamčiti i tako vas izvesti iz sela, da biste mogli nastaviti prema Vukovaru.“ Naime, u selu su bile postavljene dvije barikade – donja, na kojoj se iz smjera Osijeka ulazi u selo, i gornja, na kojoj se iz sela izlazi u smjeru Vukovara. I oni su stvarno pustili nas troje, nikoga više. Mi smo sad ušli polako u Trpinju, i vidim ispred kuća naoružane ljude. Stali smo kod jednih poznatih, ušli smo u kuću supruga i ja, i ja pitam domaćina, bi li on s nama išao do kraja sela, na barikadu, da izađemo. On je to odbio, da se boji, ali kad sam pomnije pogledao, vidio sam da otraga u kući hodaju četnici, sa šubarama i kokardama. I dobro - nije htio, mi smo krenuli, došli smo na kraj sela.

Na kraju sela je stanovao jedan vozač Čazmatransa, prezimenom Mirkić. Jednom prigodom je bio teško ozlijeđen, i mojom intervencijom i operacijom mu je spašen život, i prirodno da je to čovjek pamtio. Tako smo došli na kraj sela, pred njegovu kuću, ja sam ušao kod njega u stan i rekao mu o čemu se radi. On nam je pristao pomoći. Sjeo je u auto s nama i došavši na barikadu, četnike na barikadi je izvrijeđao i ispsovao. Ne mogu mu ni zahvaliti dovoljno, postupio je stvarno korektno i ljudski. Možda nam je i život spasio – naime, odnekud

se pojavio jedan četnik. Mlad. I sad tipično, ono - šubara, kokarda, sve ono znakovlje, sa snajperom. I kaže ovom Mirkiću, da se makne - htio je vjerojatno ustrijeliti nekoga od nas, pretpostavljam najprije vozača, a onda ostale. Mirkić nije dao, nego je rekao: „Propustite njih, ja jamčim.“ I stvarno nas je propustio, izašli smo na tu gornju barikadu. Ali, sad mi idemo i pita mene supruga, kako ona nije imala iskustva s tim kako izgledaju četnici: „Tko je taj?“ Ja rekoh: „Evo, tako izgleda četnik, to je pravo četničko obilježje, sa svim znakovljem.“ Jer stvarno je bio. I onda te tek uhvati strah - kako je moglo završiti.

I onda smo mi došli u Vukovar, u Borovu se već sve to zbilo, i kad sam ja došao u bolnicu, počinju stizati prvi ranjenici.

Nakon svega što se dogodilo - zločin u Borovu Selu, barikade, otežan promet roba i ljudi - čovjek, koji je u to vrijeme bio direktor VUPIK-a, organizirao je sastanak intelektualaca Hrvata i Srba. Cilj sastanka je bio da se pokuša nekako zaustaviti sve što se počelo zbivati, jer iza nas su već bili ti strašni događaji u Borovu Selu, a i ono ranije što sam rekao za Krvavi Uskrs. I stvarno smo mi održali taj sastanak u VUPIK-ovoj zgradi, gdje je bilo kao dogovoreno da će svatko djelovati sa svoje strane da se stanje smiri. Srbi, međutim, nikad nisu pristali na ono što smo mi tražili, a to je da srpska manjina prizna novonastalu hrvatsku državu i njezine nove zakone. To je govorilo da će i dalje biti žestokih problema. Među ostalim, kasnije je osnovano i Srpsko nacionalno vijeće za Slavoniju i Baranju, pa onda i Srpska autonomna oblast Slavonija i Baranja, čiji je predsjednik bio Goran Hadžić, pa je kasnije proveden i referendum o odcjepljenju SAO Slavonije i Baranje od Republike Hrvatske i pripajanje Srbiji.

6. Dogodilo se što se dogodilo u Borovu Selu i održan je taj sastanak. I onda se stanje smirilo ili nije?

Je, stanje se smirilo, međutim, opet se vi niste mogli kretati kuda hoćete. Odmah na početku svibnja je preuzet Sekretarijat za narodnu obranu. Sekretar za narodnu obranu postaje Tomislav Merčep.²² Nastoji se prikupiti oružje, budući da se znalo da je sve ono

što je posjedovala Teritorijalna obrana SRH oteto, opljačkano. Merčep je predosjetio da se treba dobro organizirati i počinje organizirati dragovoljačke postrojbe po pojedinim mjesnim zajednicama, tako da su se ljudi prijavljivali. Kada se ušlo u zgradu Sekretarijata koji je vodio Merčep, nađeni su podatci dosta značajni za opis tadašnjeg stanja u Hrvatskoj. U Sekretarijatu je radilo negdje tridesetak ljudi. Od njih tridesetak koji su tamo radili, samo je jedan bio Hrvat, i to Merčep; što je dovoljno govorilo o tomu kolika je bila dominacija Srba. Vlasti su željele izmijeniti nacionalnu strukturu. Ne znam točno koliko je bilo osnovnih škola, četrnaest ili deset, manje-više su gotovo svi ravnatelji bili Srbi. Policija je bila, ja mislim 90% srpska. Svi ti policajci su, sasvim prirodno, odbili staviti hrvatski grb na svoje kape. Pa su prešli na onu stranu.

7. U hrvatskoj se javnosti dosta dugo stvarao dojam da su Srbi, ako ne većina, a ono brojčano ravnopravni Hrvatima u Vukovaru, i da je to razlog što Srbi zauzimaju većinu važnih funkcija u gradu i općini. Je li to istina? Kakav je bio zbiljski odnos prije i za vrijeme rata?

Prije rata grad je imao negdje oko četrdeset i četiri tisuće stanovnika. Od toga je bilo 44% ili 45% Hrvata, a Srba je bilo negdje 36% ili 37%. Ostalo su bile nacionalne manjine i Jugoslaveni. Zapravo su se kao Jugoslaveni izjašnjavali ili Hrvati ili djeca iz miješanih brakova. A kad je počeo rat, pogotovo kad su počeli najžešći sukobi i svakodnevna granatiranja, srpski živalj je napustio grad i općinu Vukovar. Oni su znali što će se dogoditi i bili su na to upozoreni od svojih vođa. Međutim, negdje oko dvije do tri tisuće Srba je ipak ostalo u Vukovaru i s nama dijelilo ratne nevolje. Svi oni su živjeli kao i mi, a o njima se u skloništima skrivilo jednako kao i za sve druge. Dokaz da se nikome nije ništa dogodilo je vukovarska bolnica. Ja se sjećam tog jednog dana, kada je kroz podrumski prozor uletjela tenkovska pancirna granata. Probila je zid sobe, uletjela u drugu sobu, probila parket i beton. Toliko je čvrsta bila ta pancirna košuljica. Vjerojatno je i sad negdje dolje, to dugo stoji. Mi smo imali sreću

da ta granata nije eksplodirala, ne samo zato što su u sobi bila trojica ranjenika, nego zato što su od te trojice dvojica bili vojnici JNA, a jedan je bio četnik. Jednom vojniku je ime bilo Saša Jović, a četnik, inače iz Sombora, zvao se Pavle Teofanović. Da je ta granata udarivši u zid eksplodirala i ubila ovu trojicu, nas bi optužili - iako smo mi prije svega na umu imali svoj medicinski poziv, a pomažući ljudima nismo na umu imali ništa drugo do čovjekoljublja i humanosti - da smo ih mi ubili, dapače, da smo ih izmasakrirali, da smo se sadistički izživljavali nad ljudima kojima smo živote spasili. Nakon toga su ova dvojica vojnika zvala Rašetu²³ i molila ga da prestane granatirati bolnicu, a onda ih je on napao: „Pa zar su i vas uvjerili da to radite?“ Toliki sadizam ljudski um ne može pojmiti. Lako je pojednostavniti sve što se dogodilo, i Vukovar svesti na onih osamdeset ili devedeset dana rata - što jest točno, to je ono krucijalno u priči o Vukovaru.

8. Međutim je sve trajalo puno dulje i počelo puno prije?

Puno prije. Trebalo je doći do toga i održati se toliko dana. Da nije bilo Merčepa koji je to pripremio, kako bi se Vukovar nepripremljen poslije održao? Ranije, negdje u sedmom mjesecu '91. američki ministar vanjskih poslova Baker²⁴ je bio u Beogradu i rekao im - imate sedam dana. Sredite to...

9. I mi vas pustimo.

I mi puštamo. I oni su računali da će za par dan srediti Hrvatsku, a Vukovar za jedan dan. To je bila ogromna zabluda Generalštaba JNA i inače vrhovništva Srbije. I kad su vidjeli da to baš ne ide tako, onda su nastali potresi i tamo kod njih. S druge strane, imate kod nas opet prijedlog jednog od ministara obrane da je trebalo napasti vojarne pa uzeti oružje. I sad gledajte gdje je tu logika: prvo - kako, čime napasti vojarne? Drugo - kakva bi reakcija bila u tim vojarnama tada? To je početak '91., gdje su u vojarnama još Slovenci, Makedonci, Albanci, Muslimani, Mađari, sve moguće nacije. I sigurno da bi napad hrvatskih snaga izazvao žestok

revolt svih susjednih republika, strašnu pobunu, i nigdje ne bismo više mogli naći prijatelja. To je jedno, a drugo - ako je u Bjelovaru, kad je bio napad hrvatskih snaga na vojarnu, JNA digla skladišta oružja u zrak, možete misliti kako bi to izgledalo u Zagrebu i drugim mjestima. Strašno puno ljudi bi izginulo. I ono još najznačajnije - bio bi to poziv svijetu da odobri intervenciju JNA u Hrvatskoj.

10. Jer su pobunjenici, hrvatski separatisti, napali svoju vojsku.

Naravno. Svoju vojsku, svoju državu. Uostalom, kasnije se pokazalo, koliko je zapravo bila izvrsna, genijalna odluka Franje Tuđmana da se ne ide na vojarne. Tako da se sukob u Vukovaru dugo pripremao i, zapravo, traje od ranije, ne tek od osmog mjeseca. U sedmom mjesecu (1991., op. M. R.) su Srbi krenuli iz Borova Sela i Trpinje zauzeti Borovo Naselje. Jer, obrana Vukovara je bila bazirana na podjeli Vukovara na mjesne zajednice i dobro se držala. S druge strane JNA i četnici nastoje isparcelirati grad, i zauzeti dio po dio. Onda otpor pada. To se pokazalo kao njihov glavni cilj nekoliko mjeseci kasnije, pred sam pad grada.

Još se malo moram vratiti natrag, na jednoga čovjeka koji je odigrao značajnu ulogu drugog svibnja 1991., na Vukašina Šoškočanina. On je bio vođa Srba u Borovu Selu i on je skupa sa Šešeljevim i ostalim srpskim paravojnim postrojbama organizirao pokolj ovih redarstvenika u Borovu Selu. Vukašin Šoškočanin je dan-dva nakon toga na TV Novi Sad izjavio: „Ubio sam šest ustaša, a još ću ih šesto i šest ubiti.“ To je njegova izjava. On se desetak dana kasnije, navodno, utopio u Dunavu - je li to istina ili nije, i je li njegovo tijelo ikad nađeno, to ne znam. Uopće, nestao je. Što se uistinu dogodilo, teško je konkretno kazati ako nemate dokaza.²⁵ Negdje u svibnju (1991., op. M. R.) se o tome govori, a u lipnju u Vukovar zaista dolazi prva gardijska brigada Zbora narodne garde.²⁶ Predvode je, kasnije generali HV-a, Ante Roso i Miljenko Filipović. Prva gardijska brigada stacionira se na Opatovcu,²⁷ i tu se pripremaju dragovoljci za obranu Vukovara. Filipović i Roso vode obuku. Zadaća zdravstva je

bila da te mladiće zaštititi i zdravstveno pripremi za moguće ratne operacije. Mi smo ih cijepili, ono standardno što treba u prevenciji ratnih ozljeda, i uzimali krvne grupe, tako da u slučaju ozljeda možemo odmah intervenirati transfuzijama. Opatovac je bio mjesto gdje su u barakama preko ljeta bile smještene omladinske radne brigade. Uglavnom, tu je ZNG bio smješten. Kad je krenuo srpski napad na Borovo Naselje, oni su već bili dobro pripremljeni. Došli su u pomoć braniteljima Naselja i srpski je napad glatko odbijen. Na prvoj kući prema Borovu Selu, kod pruge, postavljena je hrvatska zastava. Mislim da se ta linija obrane održala gotovo do pred sam kraj. Isto tako je srpski prodor odbijen iz smjera Trpinje, prema Lipovači i Orlovači. Linija razdvajanja je ostala kod zadnje kuće. U sedmom mjesecu (1991., op. M. R.) je znalo biti napada, pa smo mi iz bolnice mogli gotovo gledati eksplozije i dim koji se dizao iz Borova.²⁸

Tako su se stalno događali sukobi - ne tako žestoko, ali je ipak bilo okršaja. Osim onoga što se zbilo u Borovu Selo, dogodilo se još nešto, pa čak presudno za kasniju obranu grada. Između Lužca²⁹ i Vukovara je jedna šumica, park Adica, koja je bila jako četničko uporište. Da bi grad bio kako-tako miran, trebalo je to područje osloboditi - zamislite da u samom srcu grada imate neprijateljsko uporište. Osim toga, kroz Lužac, pa preko Vuke i dalje prema Bogdanovcima³⁰ je išla jedina prometna poveznica između opkoljenog Vukovara i ostatka Hrvatske. Zato je, dakle, jednom intervencijom Zbora narodne garde i MUP-a to područje očišćeno. Mislim da su naše snage tu zarobile i nešto oružja, pa čak i sanitetskog materijala.

U toj je akciji poginuo prvi Legija. Nadimak „Legija“ su dobivali pojedini hrvatski branitelji koji su bili u Legiji stranaca. Ovdje je poginuo prvi Legija, Ante Glavinić. On je rodom bio s Brača. Krasan jedan dečko, stvarno jako drag, dobar i hrabar mladić. Imao je neku posebnu američku pušku - bio je Legija pa ju je mogao nabaviti. Znam kako su dečki stalno gledali kako Ante ima dobru pušku. Netko ju je onda od branitelja dobio, nakon njegove pogibije. Uglavnom, to je bila jedna od vrlo važnih akcija, kojom je pripremljen teren za obranu grada.

Za to vrijeme je pristizalo naoružanje. Također, u sedmom mjesecu (1991., op. M. R.) je imenovan povjerenik Vlade Republike Hrvatske za općinu Vukovar Marin Vidić-Bili,³¹ sa svim onim ingerencijama koje mu po zakonu pripadaju. On je odmah organizirao Krizni stožer za Bolnicu.³²

11. Što se zbivalo u kolovozu (1991.)?

Početkom kolovoza su vukovarska djeca odvedena na more. Nažalost, kasnije su vraćena. Šestoga kolovoza počelo je granatiranje bolnice i okoliša bolnice. Tad smo već počeli razmišljati o tome da će trebati skloniti pacijente. Bilo je tada već sukoba, napada i bilo je ranjenih. Zaključili smo da ih treba skloniti, jer postoji velika mogućnost da će opet biti granatiranja, razaranja bolnice. Pritom može doći do stradanja već stradalih. I mi smo jednu skupinu prenijeli u podrum. Kako je početkom kolovoza pala granata; nije udarila u bolničku zgradu, ali su popucali prozori razneseni od gelera, na kirurgiji.³³ Operacijske dvorane moraju biti sterilizirane, tako da se sa sigurnošću može operirati, da ne bi došlo do infekcija. Sa porazbijanim prozorima, u operacijsku dvoranu može ući bilo što izvana. Da bismo dalje mogli operirati one koje je potrebno, naročito ranjene, spustili smo se na ginekologiju, u njihove operacijske dvorane. Tako smo mi jedno vrijeme operirali na ginekologiji one slučajeve u kojima je bila potrebna naša intervencija.

Trinaestoga kolovoza već se žestoko granatiralo, razaralo, Vukovar je već sa svih strana napadan. Pred kraj kolovoza je počelo ono strašno razaranje; tad smo mi prešli u podrum. Sve je prešlo u podrum, ne samo oni bolesnici koje smo u početku premjestili. Sad smo sve bolesne i ranjene premjestili u podrum. Organizirali smo operacije u dvije improvizirane dvoranice, vrlo uske, neadekvatne i loše opremljene. Nedostajalo nam je osnovne opreme i plinova koji se koriste pri operacijama, pa smo se morali snalaziti i improvizirati. Te dvije dvorane su tako funkcionirale do kraja, dok nisu okupirani i bolnica i grad. Dvadeset četvrtoga kolovoza počeo je žestoki napad u koji su bili uključeni i zrakoplovi, i brodovi na Dunavu, i topništvo.³⁴

12. Je li to JNA granatirala ili...?

JNA zajedno sa srpskim pobunjenicima.

13. Ali to je prvi napad u koji se JNA direktno uključila, ne više kao mirotvorac, nego kao jedna od zaraćenih strana?

Da. Srpski pobunjenici i paravojne postrojbe nisu imali zrakoplove. Međutim, dogodilo im se nešto neočekivano. Na izlazu iz Vukovara prema Bršadinu je silos za žito, koji se zove Đergaj. Na tom silosu su bili naši vojnici i čuvali ulaz u Vukovar. Sa silosa je izvrstan pogled, vidi se cijela okolica. Zrakoplovi su granatirali silos, i jedan mladić rodom iz Bosne, Luka Andrijić je oborio dva zrakoplova. To su prvi srušeni zrakoplovi u Domovinskom ratu. Ne pada mi na pamet umanjivati ulogu naših bojovnika koji su kod Šibenika oborili ona dva zrakoplova JNA, ali mislim da je nepravda prema vukovarskim braniteljima i Luki Andrijiću ne istaknuti tu činjenicu.

Dvadeset četvrtoga je bolnica također oštećena. Mi od tada više ne koristimo ni ginekologiju, sad smo potpuno prešli u podrum. I onda je to tako trajalo, iz dana u dan. Četrnaestog rujna je bio jedan od najžešćih napada. Srbi su stalno govorili: „Sutra smo u Vukovaru.“ Kako pravdati svojim, da nisu sutra nikako u Vukovaru? I bio je onda jedan žestoki napad, koji je opet odbijen.

Treba se ponovno vratiti malo natrag... Naime, petnaestoga kolovoza je Tomislav Merčep otišao u Zagreb. Nije otišao svojom voljom, nego je odveden po zapovijedi tadašnjeg predsjednika vlade gospodina Manolića.³⁵ Za zapovjednika obrane Vukovara do dolaska dva Jastreba je bio postavljen Ivica Arbanas.³⁶ I on je to sasvim dobro, odlično radio, jer, uostalom, nije bilo nikakvih pomicanja crta obrane dok je on bio na čelu obrane grada, niti je neprijatelj napredovao ili zauzimao neke nove točke. On je bio zapovjednik obrane tih petnaest dana, do dolaska Mile Dedakovića i Branka Borkovića. Oni onda preuzimaju zadaću organiziranja obrane, same obrane Vukovara.

14. Dolaze li njih dvojica istodobno?

Da, da. Skupa su došli. Oni su organizirali obranu i već su bili u Vukovaru od kraja kolovoza. Zapovjedništvo preuzima Mile Dedaković-Jastreba.³⁷ Kad je on otišao iz Vukovara po pomoć Branko Borković-Mladi Jastreba³⁸ je postao zapovjednik obrane Vukovara. Tad je već onaj put kroz kukuruze trasiran, i tu se ulazilo, izlazilo iz Vukovara, jer drugog načina nije bilo. U devetom mjesecu (1991., op.M.R.) su stalno bili žestoki napadi i pokušaji da se uđe u Vukovar, da ga se zauzme. U to vrijeme smo mogli slušati i srpske radio-postaje, pa smo slušali kako je Šešelj obećavao da će ubrzo zauzeti Vukovar i zabiti srpsku zastavu u Vukovaru. Međutim, kao što znamo, herojski otpor obrane Vukovara i hrvatskih branitelja to je spriječio i nije dao Šešelju prigodu za slavlje. JNA je četrnaestoga ukopala tenkove u dijelu prema Lužcu, tako da se moglo ići jedino kroz kukuruze.

15. Gdje su se točno ukopali tenkovi JNA?

Gledajući od istoka prema zapadu, prvo dolazi vukovarsko prigradsko naselje Lužac, zatim zapadno od Lužca je most na Vuki. Nakon što se prijeđe most na Vuki skrene se u kukuruze prema Bogdanovcima. Tu, na Vuki, bili su ukopani armijski tenkovi.

16. Kod mosta?

Malo dalje. Malo dalje, jer inače se ne bi moglo prijeći. Ovako tenkovi nisu imali dobar pregled nad mostom, pa se onda na brzinu tu prelazilo. Ranije je, međutim, Merčep nešto napravio što je jako puno značilo, a o tome se malo govori. Bogdanovci su bili gotovo sto posto hrvatsko selo. Oni su vrata Vukovara sa jugozapadne strane. Marinci su miješano selo. Bilo je Srba, bilo je Hrvata, ja mislim još nekih. Bršadin je pretežno srpski. Između Bogdanovaca i Marinaca nije bilo ceste, bio je seoski put. Moglo se njime ići, i išlo se, ali nije bilo čak ni nasuto, nego je bilo blato. Zašto? Zato što je time jugoslavenska vlast jedno sasvim hrvatsko selo izolirala od ostatka hrvatskog korpusa.

A Bogdanovčani, umjesto da putuju u Vinkovce kraćim i prirodniji putem preko Marinaca, bili su prisiljeni praviti ogroman obilazak – Vukovar, Bršadin, Nuštar, itd.

Merčep je shvatio da je taj put životno važan za Vukovar. Tako je to najprije nasuto, pa u srpnju i asfaltirano, čime je stvoren put spasa – tim putem je, sve do potpune blokade Vukovara, u grad dopremano sve ono nužno za život, što bi inače bilo jako teško ili nemoguće. Jer ako padne kiša, zemljani seoski put postaje neprohodni glib.

Druga stvar koju je Merčep napravio, u srpnju, jest da je onemogućio sve snajpere u gradu. Tako je broj poginulih izvan područja ratnih djelovanja sveden na najmanju moguću mjeru. Naravno, sve do početka granatiranja. Treće, početkom osmog mjeseca uveo je propusnice da zna tko odlazi, tko dolazi u grad. Tako da je imao uvid u promet ljudi. Znao je tko je otišao, tko je došao, tko je u gradu a tko nije, što je bilo od vojnog značenja.

Uvijek kad se govori o Merčepu, govori se negativno. Ali nitko nije bez grijeha, a treba mu odati priznanje za ono dobro što je učinio. A imao je ogromne zasluge, koje mu nitko ne može uzeti.

17. A deveti mjesec (1991.)?

U devetom mjesecu su bili žestoki napadi, ali još uvijek se moglo komunicirati ovim kukuruznim putem - Bogdanovci, pa onda Marinci, pa Nuštar, Vinkovci, i dalje prema Zagrebu. Na taj način su izvoženi ranjenici. Polovicom rujna bilo je žestoko. A onda se tom snagom nastavilo stalno. I stalno se ponavljalo iz dana u dan žestoko granatiranje i grada i bolnice. Negdje krajem devetog mjeseca je ušao posljednji konvoj koji je predvodio doktor Josip Husar.³⁹ Dosta je dovezao sanitetskog materijala, lijekova, opreme i svega drugoga što je bilo potrebno za obranu i zato mislim da ga treba uvijek posebno isticati, jer taj nas je konvoj zapravo spasio. U povratku je onda uzeo jedan dio ranjenika, što je nama rasteretilo bolnicu. Vukovar je svakim danom granatiran sve više i napadan sve žešće, i svakim danom je bilo sve više ranjenih. Mi smo bili u podrumu, prostor je ograničen, tako da nam

je postajalo uistinu iznimno teško skrbiti se o ranjenima i bolesnima. Nedostajalo nam je prostora, sanitetskog materijala, lijekova, svega onoga što je potrebno za spašavanje života i medicinsku skrb. To je posljednji konvoj bio – dvadeset osmoga rujna je obruč oko Vukovara u cijelosti zatvoren.

18. Tad je Lužac pao?

Ne, Lužac je pao kasnije.

19. Istodobno s Marincima?

Ne, još uvijek Marinci nisu pali, jer on se vraćao putem Marinaca – Bogdanovci, Marinci, Nuštar, pa Zagreb. Ali, mi nismo mogli izvan obruča, Vukovar je bio blokiran, Bogdanovci su se još držali. Međutim, nakon toga, presječena je veza, Vukovar je opkoljen. Do Bogdanovaca se isto teško moglo doprijeti, zato što su bili tenkovi ukopani na onom dijelu prema Bogdanovcima. Tenkove je teško bilo pogoditi ukopane, a nismo ni imali, koliko ja znam, naravno, to bolje znaju vojni operativci, ali ne vjerujem baš da smo bili bogati protuoklopnim sredstvima. Samo herojstvo je sprječavalo da neprijatelj ne zauzme Vukovar. U bolnicu svakodnevno pada dosta granata, ali naši ranjenici, kako su bili puni snage, hrabrosti, domoljublja, elana, zanosa, uveli su bili natjecanje tko će pogoditi taj dan koliko će granata pasti. Onaj tko bi pogodio približno ili točno, on bi navečer dobio nagradu cigarete - jer to je u vojsci interesantno - i onaj tko nikad ne puši, propuši. I onda smo, kad bi išli u vizitu, pitali tko je danas pobjednik i onda bih ja dao ako bih imao, jer kasnije nije bilo ni cigareta.

Napadi zrakoplova su se nastavili i nakon što je Luka Andrijić oborio ona dva zrakoplova. Već su se ljudi toliko izvježbali da su mogli znati razdaljinu gdje je pala koja granata. Znali su po sluhu odrediti što zrakoplov radi i kada će početi ispuštati granate. Naime, on kad se spušta, gasi motor, a kad se ponovno diže, opet ga pali. I po tome se zna – kad motor utiša, znaš da lete granate. Nažalost, svijet je uvijek znatiželjan, pa su ljudi htjeli vidjeti gdje je to palo, što je uništeno, zapaljeno. Tako su, čim

su izlazili van, stradali. Mislim da je dvanaestoro djece tijekom vukovarske tragedije ubijeno, i negdje osamdeset i šestero, ja mislim, da je ranjeno.

20. A koliko je odraslih ranjeno, odnosno poginulo?

Sve skupa, mislim negdje oko tri tisuće ili možda nešto više je bilo ranjenih. A poginuli – još uvijek je teško ustanoviti točan broj, kad još uvijek imamo nestalih za područje cijele Hrvatske negdje oko 1222. Od toga je četrdesetak posto bar sa područja Vukovara ili Vukovarsko-srijemske županije. To je veliki postotak, i zato je taj prinos Vukovara da Hrvatska bude slobodna bio ogroman.

21. Sredinom listopada međunarodna zajednica pokušava uvesti humanitarni konvoj u Vukovar; uz taj konvoj vezano je mnogo optužaba. Jesu li te optužbe točne?

Petnaestoga listopada je konvoj trebao ući u bolnicu. Tih dana je i pokušán proboj, kojem je cilj bilo zauzimanje Marinaca, a nakon oslobađanja Marinaca spajanje s Bogdanovcima koji su se držali u okruženju, pa da se onda uđe u Vukovar i da se Vukovar na taj način spasi i spriječi ona katastrofa koja je uslijedila kasnije. Hrvatska vojska je došla do Marinaca, pa je onda napad zaustavljen, uz opravdanje da to traže međunarodni promatrači. Napad je zaustavljen da bi mogao konvoj proći, ali zapravo je to poslužilo pregrupiranju srpskih vojnih snaga. I, uglavnom, konvoj je ušao jednim dijelom, ali je dospio tek do vojarnje, u kojoj je zaustavljen. Srbi su im uzeli lijekove i sanitetski materijal. Kad je pala večer, kad je došao konvoj i smjestio se u vojarni na Sajmištu, onda su Srbi sami sebe granatirali i rekli kako mi granatiramo, a oni konvoju eto pružaju pomoć. Htjeli su time strance uvjeriti kako smo mi razularena gomila, a oni uljuđena mirotvorna vojska. Standardna, uobičajena srpska promidžba. Konvoj se vratio, ne uspjevši napraviti ništa. U tom konvoju bila je gospođa Vera Stanić-Pivčević.⁴⁰ Nažalost, nije uspjela ući u Vukovar. Devetnaestoga je išao konvoj „Liječnika bez granica“. Oni su isto

došli najprije u vojarnu, pa su u vojarni ostavili sav sanitetski materijal i lijekove, a tek nakon toga su se željeli spustiti putem Sajmišta u središte grada, što zapovjedništvo obrane naravno nije dopustilo, rekavši da ne dopušta ulazak u grad. Ako nema drugog puta, neka se konvoj radije vrati. Naime, da su oni ušli tim putem, slijedile bi ih postrojbe JNA i paravojnih formacija. Tako bi neprijatelj prodro u samo srce obrane, u središte grada, i Vukovar bi odmah pao. Jer, niti jedan organ ne može raditi ako srce ne radi. Ako središte grada padne, padaju i ostali dijelovi.

Tako su se oni vratili, sutra ujutro su išli onda onim putem koji je prethodno dogovoren, i ušli u grad preko Lužca. Donijeli su nam simbolično lijekova i sanitetskog materijala, ali toliko, da sve može stati pod ruku. Mi smo to odbili, jer je bilo podcjenjivački i apsolutno uvredljivo, ako su došli s namjerama da nam dovezu sanitetski materijal i lijekove. Ali mora im se priznati velika stvar - odveli su sto dvanaest ranjenika. Međutim, tijekom transporta su jedan ili dvojica ranjenika preminula od posljedica maltretiranja. Osim toga, pripadnici JNA su pred Bogdanovcima podmetnuli mine pod kamione iz konvoja, tako da su stradale dvije medicinske sestre. Jednoj je kao posljedica ranjavanja amputirana noga; mislim da je kasnije i umrla. A druga je ipak sve te patnje i rane preživjela i prošle godine (2005., op. M. R.) je 19. listopada, kad imamo dan sjećanja na taj konvoj, bila u Vukovaru.

Ti ranjenici su po dogovoru trebali ići rutom Vukovar, pa Lužac, pa onda Bogdanovci, Marinci, Zidine, Nuštar, Vinkovci, i dalje. Međutim, JNA je inscenirala taj incident pred Bogdanovcima i natjerala konvoj da ide okolnim putem, po poljima, pa preko Negoslavaca. Zapadali su pritom u blato, pa su ih tenkovi izvlačili, a time ispada kako se Srbi žrtvuju, strašno pomažu i brinu se o ranjenim protivnicima. To je bila uistinu vrlo perfidna igra, i tko ne pozna srpsku promidžbu, lako bi nasjeo. Ta kalvarija je trajala dosta dugo. Umjesto da uđu u Hrvatsku ovdje gdje je bilo dogovoreno, oni su produžili prema Bosni i Hercegovini, pa su išli prema Bijeljini, i onda su tek sa hrvatske strane došli autobusi sa liječničkim timovima i medicinskim

osobljem. Ranjeni su tamo kod Bosanskog Šamca premješteni u autobuse i sanitetska vozila. Tad je napadnuto hrvatsko sanitetsko osoblje, i između inih, dr. Slobodan Dešković je pretučen. Slomljeno mu je nekoliko rebara.

22. Tko ga je pretukao?

Srbi, četnici, pred očima međunarodnih humanitaraca.

23. Znači Srbi su također bili u tom konvoju?

Nego što. Srbi su ga pratili. U tom dijelu Bosne živi srpski živalj, pa su jedva čekali da se izivljavaju na hrvatskim ranjenicima, jer su znali tko dolazi i odakle. Znali su što se to dogodilo u Vukovaru i kako, i što se događa još u Vukovaru i željeli su osvetu. Pa su se izivljavati počeli i na osoblju i na ranjenicima i tako su ranjenici spašeni tek ulaskom preko mosta u Hrvatsku.

24. Dakle, Srbi koji su bili u pratnji su, pred očima tih liječnika, ulazili u konvoj i tukli ranjenike i osoblje?

Vjerojatno domaći četnici, jer oko Bijeljine žive Srbi. Taj konvoj su pratili i ovi razni međunarodni humanitarci, ja mislim Međunarodni Crveni Križ da ga je pratio, i ovi „Liječnici bez granica“. Srbi su napali i osoblje i ranjene pred očima ovih Liječnika i medicinskog osoblja, a humanitarci su bili ili bespomoćni ili nezainteresirani. Tako da je hrvatsko sanitetsko osoblje podnijelo dosta batina. Rekao sam, dr. Slobodan Dešković i dr. Ivo Kujundžić i još liječnika, medicinskog osoblja i ranjenika. Sve te detalje o konvoju znam tako što je general Rašeta, nakon što je dopustio prolazak konvoju „Liječnika bez granica“, u taj konvoj smjestio jednog oficira JNA, Zvonka Markovića, kojemu je zadaća bila ometati izvršenje zadaće konvoja. Budući da je on Hrvat - iz Gline, mislim da je čak išao u školu s Milom Mrkšićem⁴¹ – kasnije mi je sve to ispričao. Na kraju su ranjenici ipak došli na slobodni dio Hrvatske, i onda im je diljem zemlje pružena pomoć.

Jer bilo je već pripremljeno da po dolasku budu razmješteni jednim dijelom u Vinkovcima, drugom u Mikanovcima, i tako dalje. Dr. Josip Husar, koji je ranjenike izvlačio ranije, dok se još moglo kukuruznim putem, ranjene je vozio do Čakovca, Varaždina, Koprivnice; znači diljem Hrvatske.

Tako da je zapravo cijela Hrvatska participirala u obrani Vukovara. Ali ne samo zbrinjavanjem ranjenih. Ja sam detaljnije tražio neke podatke, pa sam našao da su ljudi iz šezdesetak općina Republike Hrvatske sudjelovali u obrani Vukovara, kao pripadnici ZNG-a, MUP-a ili kao dragovoljci HOS-a.⁴² Tako da se može slobodno kazati da je gotovo cijela Hrvatska sudjelovala u obrani Vukovara. Ali, ljudi nisu dolazili samo iz ostalih krajeva Hrvatske, nego su dolazili i iz inozemstva – iz negdje desetak različitih država. Što znači, Hrvati su se stvarno odazvali pozivu domovine.

Mi smo vodili evidenciju o tome - bili smo to i inače obvezni, ali sada smo to činili i radi nekih drugih razloga - tko je primljen u bolnicu, s kakvim ozljedama i je li pripadnik Zbora narodne garde, Ministarstva unutarnjih poslova ili je civil, je li u pitanju odrastao čovjek ili dijete. Tako da smo imali dobru i točnu evidenciju. Ta je evidencija služila izvješćima Glavnom sanitetskom stožeru, tako da su oni točno znali koliko je u Vukovaru ranjenih, a koliko poginulih. Tom su se evidencijom služili i novinari Hrvatskog radija Vukovar, u svojim dnevnim radijskim izvješćima o broju stradalih na području grada Vukovara.

Nažalost, ta je dokumentacija na kraju, 18. studenoga, zaplijenjena i završila je u Beogradu, na VMA.⁴³ Ušavši u Vukovar, Srbi su pokupili tu dokumentaciju i mogli su onda vidjeti tko je tko, što je što, i znali su imenom i prezimenom tko je pripadnik čega. Već od ranije nije bilo mogućnosti više da se rastereti bolnica od ranjenih, jer nije bilo mjesta više. Čak smo morali podijeliti jedan krevet na dva ranjenika. Zato smo u listopadu u skloništu Borovo Commerce-a⁴⁴ koje se nalazilo u krugu tvornice BOROVO, u Borovu Naselju, organizirali bolnicu. Tako se dio ranjenika, osim u vukovarskoj bolnici, nalazio i u toj improviziranoj bolnici. Kako je bila bolnica prepuna, mi smo dio zbrinutih ranjenika, kojima

nije bila nužna daljnja zdravstvena skrb u vukovarskoj bolnici, nego su u pitanju bile nešto lakše ozljede, prebacivali u Borovo Commerce. I tamo su oni imali pravu zdravstvenu pomoć i liječničku skrb, ali nije više bila nužna kirurška ili neka tome slična intervencija. Takve slučajeve smo prebacivali u Borovo. Međutim, jedanaestoga studenoga je palo Priljevo, četvrt koja povezuje Vukovar i Borovo Naselje, tako da prijevoz ranjenika nije bio više moguć. Kad kažem prijevoz, mislim na prijevoz lakših ranjenika u Borovo, ali i na prijevoz težih u Vukovar. Naime, teži slučajevi su uvijek bivali iz Borova dovezeni u bolnicu. Iako je devetnaestoga odvezen jedan dio ranjenih, broj stradalih je rastao iz dana u dan, i na kraju je stradalih bilo oko 450. A u bolnici je bilo sve jako dobro organizirano, mi smo bili dobro uigrani, jer smo već imali toliko ranjenih. Zvalo se, kad dolazi hitna i dovozi ranjene, tko izlazi ispred, iznosi ranjenike, pazeći kako će ih iznijeti, nije svejedno koja je ozljeda, i stavlja na medicinska kolica. I zna se odmah tko uzima oružje ako ga ozlijeđeni ima - a najčešće su ga imali, budući da su uglavnom u pitanju bili vojnici - tko skida i preuzima odoru ili odijelo, već u čemu je ranjenik bio, znalo se odmah tko uvozi ozlijeđenog u bolnicu, tko radi reanimaciju, znalo se tko imobilizira, znalo se tko vadi krv, i tako dalje. Sve se to znalo, ja nisam morao istrčavati van svaki put kada dovezu ranjene. Ja sam mogao cijelo vrijeme biti u sali. I tako smo mi mogli za čas primiti ranjene, zahvaljujući tom medicinskom osoblju. Treba kazati još nešto. Nama su pomagale ekipe koje su dolazile ranije iz Vinkovaca, iz Osijeka, iz Našica, iz Zagreba. Sedamnaestoga studenoga 2006. će biti predstavljena monografija o vukovarskoj bolnici u kojoj će biti sva imena onih koji su bili u bolnici. Ali će biti i prezentacija jednoga filma o bolnici, sa svim onim isječcima. Na jednome od njih se vidi da mi u jednom trenutku nešto slavimo. A što smo slavili - petnaestoga studenoga je trebala nastupiti razmjena, liječnici i medicinsko osoblje koje je došlo iz Zagreba i Osijeka trebalo je izići, a konvoj koji će, po dogovoru sa JNA, ući u Vukovar, uzet će ranjenike i dovesti nama novo medicinsko osoblje. Mi smo se željeli u malo opuštenu atmosferu

oprostiti, što je netko snimio. Međutim, naravno nije bilo ništa od toga - sve je palo u vodu.

25. Što se zbivalo nakon odlaska konvoja „Liječnika bez granica“?

Kasnije, poglavito pred okupaciju samog Vukovara, bili su vođeni pregovori, da se ipak osoblje i ranjeni iz bolnice izvuku, ali brodom, pa da idu Dunavom, preko Mađarske. Ali, to je bilo teško prihvatljivo, rizično i to zato što je postojala uvijek opasnost da vas negdje presretne brod i zdravo diko. Ili se potopi, u krajnjem slučaju, pa uvijek se može varijeta dogoditi. I još jedna stvar: ako su ovdje pod kamion podmetnuli mine, što možemo očekivati na Dunavu, nego još goru, veću katastrofu.

Iz dana u dan, kroz cijeli deseti i jedanaesti mjesec, ide sve žešće granatiranje. Sve je više ranjenih, sve više stradalih. Bolnica je prebukirana i svima iz grada. Naime, kako pojedini dijelovi grada padaju, Srbi ih okupiraju, svijet se povlači i dolazi u bolnicu. Zašto se svijet povlači; zato što znaju, da prilikom zauzimanja pojedinih zgrada četnici, JNA i ovo društvo najprije bacaju bombe, pa onda pitaju ima li koga. Tako da je logično bilo da se svijet, želeći spasiti goli život, povlači u bolnicu, računajući da će tamo biti zaštićeni.

Pred kraj grad je presječen na tri dijela. Srijemski dio Vukovara, Mitnicu i taj dio, odvajaju kod Slavije, tamo gdje je novi vodotoranj.⁴⁵ I na Priljevu je odvojeno Borovo od Vukovara, tako da je Vukovar na tri dijela presječen. Tako je pravi, izvorni mitnički dio bio potpuno odsječen. Na Mitnici je ostalo negdje četiri, pet tisuća ljudi. Osamnaestog studenoga je to okupirano. Filip Karaula, Matija Mandić i Zdravko Komšić, zapovjednici hrvatskih snaga na Mitnici su potpisali ugovor o predaji. Time su oni, stvarno, učinili veliku stvar, spasili su puno ljudskih života. Sto osamdeset i četiri hrvatska branitelja su odvedena, uz cijelo maltretiranje koje su prošli, završili su u logoru Srijemska Mitrovica. A civili su prošli svoju kalvariju, put, pa onda došli u slobodni dio Hrvatske. U ovom središnjem dijelu je bolnica. Tu je ušao Šljivančanin.⁴⁶ Manje-više je poznato kakav je bio njegov odnos prema Međunarodnom Crvenom

Križu, prema Nicolasu Borsingeru koji je predvodio Crveni Križ, i trebao po dogovoru Rašeta – hrvatska vlada – Međunarodni Crveni Križ, preuzeti bolnicu i osoblje i zaštititi ih, i osigurati im da mogu u slobodni dio Hrvatske. Međutim, Šljivančanin je to spriječio. Poznato su njegovi napadi i zapovijedi, njegova drskost i njegovo pljuvanje po Međunarodnom Crvenom Križu, jer ga je otkvačio kao balavca, ali samim time je osudio bolnicu i dio ranjenika na smrt⁴⁷. U šest autobusa je odveden veliki dio hrvatskih ranjenika iz bolnice, i za njihovu sudbinu mi ne znamo. Jedan dio medicinskog osoblja je završio u logoru, a jedan dio je prošao ovaj isti put kojim su išli i ovi s Mitnice. U logoru u Mitrovici je preuzela JNA. JNA je tad korektnije postupala prema ranjenima. To znaju dobro liječnici. Dr. Zoran Aleksijević, koji je radio u bolnici ratnu traumu, mi je pričao, da je on tamo mogao i previjati ranjene, koji su isto ubačeni bili u autobuse i odvedeni tamo. Odvojivši srpski živalj od ostalih, Šljivančanin je napravio i etničko čišćenje, a ubijajući na Ovčari ranjene koji nisu završili po logorima počinio je genocid. Borovo se držalo još dan. Mislim da je Borovo tek 19. okupirano, i da su ušli, isto tako pokupili ranjene iz Borova Commercea i onda su ih preko Borova Sela i Dalja, i Vojvodine odvezli u logore. Dovezeni su u Novi Sad, pa su onda neki uspjeli otići do Beograda, pa preko Makedonije otići u Njemačku, pa iz Njemačke u Hrvatsku. Ili bi iz Novog Sada, prešli u Bosnu, pa u Hrvatsku. Tako je jedan dio tih ljudi iz Borova završio svoj put, i uspio iz Borova doći u slobodan dio Hrvatske.

26. Nešto manje od mjesec dana je proteklo između posljednjeg konvoja i pada grada. Očito je da život postaje puno teži, da se jačaju granatiranja, itd.

Pa da, pojačava se granatiranje iz dana u dan, i bolnica i grad. Na bolnicu je padalo sto a ponekad, ne uvijek, ali ponekad i više stotina granata. Grad je sustavno razaran; prema Martinu Bellu – Martin Bell je bio novinar nekih novina i izvještavao je za BBC, a ušao je sa Srbima u Vukovar - njemu je jedan srpski oficir rekao - ja se sjećam, jer sam čitao što je on napisao o Vukovaru - rekao mu je: „Ispalili

smo dva milijuna granata na Vukovar“. Da, da, dva milijuna granata. Ali ja mislim da je to ipak malo previše, jer Srbi se inače vole pohvaliti svojim, pod navodnicima trofejima, junaštvom, i ja mislim da je bliže istini negdje oko osamsto tisuća do milijun raznih eksplozivnih sredstava. I sad, kad bi to istresli, napravili od svega toga jednu eksploziju, kažu da bi bila ravna eksploziji u Hirošimi. Tolika bi snaga bila tog eksplozivnog materijala skupljenog na jednu hrpu.

27. Je li se posljednjih dana opsade osjećala nekakva promjena raspoloženja u gradu? Jeste li vi osjećali pred kraj da je gotovo?

Pa znali smo, manje–više, znali smo. Iako je uvijek tinjala nada da ćemo se na neki način spasiti, da će uslijediti proboj, jer smo održavali kontakt telefonom, pa je bilo govora da će naši krenuti od strane Osijeka, Vinkovaca i da će nas izvući. I, kako se to nije događalo, onda nam je splasnula sva ta silna emotivna snaga, emocionalna snaga.

28. A jesu li linije obrane popuštale, je li to isto utjecalo ili su se crte držale do posljednjeg dana?

Je. Mi smo znali gdje je popustilo, iako nismo to prenosili ranjenicima. Iz dolazaka pojedinih zapovjednika crta, znali smo da smo se morali povući, nema ljudi, i tako. A onda kao dokaz toga se išlo po podrumima mobilizirati. Čim idete vi nekoga tjerati u crkvu da se Bogu moli, a ovaj neće, nema molitve. Tako i ovo, iako su ljudi vjerojatno isto željeli pomoći.

29. Je li bilo dezerterstva?

Ne znam, ne bih se usudio tako nešto ustvrditi, jer nisam bio na crtama, a to su prekrupne optužbe. Ali da postoje ljudske slabosti u jednom trenutku, kako da ne. I treba to shvatiti, ne treba to previše isticati. Ima jedna činjenica - u ovom ratu nije bilo izdaje, da je netko sa hrvatske strane, neki hrvatski branitelj prešao na srpsku stranu. I to je ona odlika, to je dokaz da su ljudi znali svjesno i zašto se bore i zašto su spremni život dati.

30. Govorili ste prije o brojčanom odnosu Hrvata i Srba prije i za vrijeme rata u Vukovaru. Rekli ste da je dvije do tri tisuće Srba u Vukovaru ostalo i za vrijeme rata. Neki od njih su radili i u bolnici, neki pak Srbi su kao ranjenici došli u bolnicu. Kako su se oni ponijeli? Može li se govoriti o petoj koloni?

Ja nemam, naravno, opipljiv dokaz, ali postojala je uvijek opravdana sumnja da je jedan dio medicinskog osoblja koji je ostao u bolnici funkcionirao kao peta kolona. Ne vjerujem da su u tome sudjelovali ranjenici, jer ranjenici, svi koji su dolazili, a bilo je Srba, bilo je četnika, bilo je vojnika JNA, bilo je onih rezervista..., oni su ipak morali ostavljati sve stvarčice kad bi ulazili u bolnicu. Jer, ranjenika valja detaljno pregledati, da bi se vidjelo postoje li kakve ozljede na više mjesta po tijelu, osim onih koje su bile golim okom vidljive i na koje su se ranjenici žalili. Tako da je vladalo uvjerenje s kojim sam i ja, moram priznati, na neki način, bio suglasan, da je netko morao javljati što se događa u bolnici. Jer padalo je puno granata, sto, ponekad i više stotina granata, i to je pogađalo odlično bolnicu. Netko je morao biti taj koji će navoditi granate na bolnici i javljati stanje. Nikome nije pala za to vrijeme ni vlas s glave. Što, mislim, i treba biti tako u medicinskom osoblju. Njihov odnos prema ranjenima i bolesnima mora uvijek biti human. Kasnije, kad je Vukovar okupiran, kad smo mi uhićeni i odvedeni u logore, srpskom življu nije se dogodilo ništa. A dokaz da je bilo u Vukovaru genocida je i to što su Srbi odvajani iz autobusa kad se nas odvodilo, a oni su ostajali, što znači da je bilo genocidne namjere, a o Vukovaru znamo kako je prošao.

31. Kako je bila organizirana medicinska zaštita onih koji se nisu nalazili u bolnici?

Kako smo mi u bolnici sišli u podrum i spustili ranjene, tako je i po skloništimu po gradu svijet otišao polako u skloništa, osim onih koji su imali dobre kuće i dobre podruma, pa su išli u svoje vlastite podruma. Ali pretežno su ljudi bili po skloništimu, a i nama je to bilo lakše radi medicinske zaštite. I svako

je sklonište imalo i svog liječnika koji je sklonište obilazio. Osim liječnika, bilo je tu i drugo medicinsko osoblje koje je skrbrilo o skloništimu, da ljudi u njima imaju odgovarajuću zdravstvenu zaštitu. Druga funkcija im je bila epidemiološka, sprječavanje epidemije – značajno je da mi nismo imali ozbiljne epidemije što je u takvim uvjetima gotovo nemoguće izvesti. Ali evo, mi smo zapravo u tome uspjeli zato što smo o tome vodili računa unaprijed. Epidemija uvijek vuče ozbiljne posljedice. U ratu je strašno važno da vojska ne dobije zdravstvene probleme, jer onda ode sve. Ja se sjećam što mi je ispričao zapovjednik saniteta izraelske vojske, kad sam bio u Izraelu u ožujku '92. godine na jednom kongresu nekonvencionalnoga ratovanja gdje sam imao izlaganje. Pričao mi je da mu je najgore bilo u izraelsko-egipatskom ratu kad je u jednom trenutku došlo do masovnog trovanja vojnika hranom. Trovanje uzrokovano vjerojatno vrućinom. Na sreću, informacijska zaštita izraelske vojske je bila dobra, pa Egipćani nisu saznali, a ovi su se nakon par dana oporavili. Skočila je na noge cijela zdravstvena zaštita Izraela i odmah spriječila i daljnje širenje epidemije, a vojska je spriječila širenje informacija o epidemiji.

32. Mnogo je toga potrebnog za obranu donio u svojim konvojima dr. Husar, ali dio hrane, lijekova i materijala je sigurno i prije bio u Vukovaru.

Kako ne.

33. Gdje ste vi to držali? Kako je to sačuvano?

Vukovar je bogat. Nije se oskudijevalo; bilo je u prodavaonicama brašna, šećera, ulja, koliko ste htjeli. Što se tiče mesa, mesnih prerađevina isto tako. Prema tome bilo je hrane i grad nije bio ugrožen glađu. Ali u jednom su trenutku, negdje početkom devetog mjeseca, uništeni strujni vodovi. Onda je nastao problem i u gradu, i u bolnici. Bolnica se spašavala agregatima i to je jedno vrijeme funkcioniralo, tako da su mogli hladnjaci izdržati, i sačuvati hrana. Što se tiče grada, to je bilo teže. Kada bi bolnica bila eventualno bez hrane, onda bi

ljudi donosili od svojih zaliha.⁴⁸ Ljudi su bili nesebični i požrtvovni; davali su od srca sve to. I kad je kasnije nemoguće bilo i agregatima držati struju i hladiti hranu u hladnjacima, uvijek se dosjeti čovjek, pa smo improvizirali. To je ipak kraj bogat, svinjogojstvo i peradarstvo su bili razvijeni, i toga je svega bilo. A onda, kad bi se ukazala potreba za hranom, poglavito za mesom, onda bismo noću otišli i zaklali.

34. A sanitetski materijal?

Ranije smo pripremali odstupnicu, i na više mjesta po gradu smo bili razbacali sanitetski materijal i lijekove, za slučaj povlačenja ili odsijecanja pojedinog dijela grada. I to nas je spašavalo. I, kad je to potrošeno, onda je bilo tek problema teških, zato je kasnije, pred kraj i bilo malo kritičnijih situacija, kad se počela ozbiljnije infekcija javljati.

35. Kakva je bila komunikacija sa Zagrebom, sa vrhovništvom i nadležnim ministarstvima?

Mi smo imali kontinuiranu telefonsku vezu sa Zagrebom. Nikad se zapravo nije lakše dolazilo ni do Sabora ni do Vlade, kao tada u ratu. U svako doba. Ja moram posebno isticati naše razgovore sa ministrom zdravstva prof. Hebrangom.⁴⁹ Jer mi smo u svako doba mogli zvati. U 02.00, u 03.00, u 04.00, kad god hoćete, u koje god vrijeme, nikad nije bilo ni ljutnje ni pitanja zašto baš sada; dapače – kao da je jedva čekao i dežurao pored telefona da učini što može. I tako i u Vladi i u Saboru. I to je onaj lijepi dio iz rata, kad ste osjećali sa svi žele pomoći, da su svi uz vas. Zato je mislim i otpor mogao izdržati i te žestoke napade i tu količinu mržnje koja se svakodnevno slijevala nad grad sa svih strana. To je tako davalo snage da smo mogli, ono što čovjek inače nikako ne bi mogao, izdržati bez nekih većih problema.

36. Svugdje se govori da je Vukovar granatiran; što to znači? Je li granatiran danonoćno ili bude prekida?

Bude, bude. Povremeno bude. Bude povremeno, ali vi nikad ne znate kada će to biti. Zato je opasno bilo izići. Jer, nikad ne znate... I sad mislite, evo, sad su valjda konačno stali malo, ili žderu ili piju. A drugo, ne možeš izdržati u zatvorenom prostoru, jer oni zidovi ječe pa je buka u podrumima gotovo jednaka onoj vani. I u trenutku kad ljudi izađu, padne granata. Kao da netko govori, gdje su ljudi izašli. Ovo se događalo: mi smo već i ranije ostali bez vode, ali u listopadu je bila već vrlo ozbiljna kriza. Od bolnice, jedno tristo metara, su bili bunari, gdje je voda bila kvalitetna i moglo ju se rabiti. Onda smo u noći organizirali, Vesna⁵⁰ je to dobro uradila, organizirali skupine koje su išle noću po vodu. Nisu je mogli donijeti u izobilju, ali ono za životne, egzistencijalne potrebe je bilo dostatno. I tako, kad bi tamo ta skupina stigla i počela grabiti, počelo bi granatiranje. I tako je znalo izginuti ljudi. Prema tome, nema zakona, ni vrijeme, ma kakvi. Jer ako i rasporedite toliki broj granata u 24 sata, to dođe dosta gusto. A onda imate i drugo, oni noću osvijetle, vidite gotovo kao po danu kad one rasprskavajuće, rasvijetljene granate, što li, bacaju. Onda vide i mogu gađati.

Vukovar je specifičan još po nečemu nešto – bacali su otrove, bojne otrove. Nedavno su mi pričali – ja ne mogu tvrditi da je to istina – međutim, nedavno mi je pričao jedan vukovarski branitelj, pitao me da li ja što o tome znam, ja mu kažem da ne znam, ali ovo što mi je pričao: on je bio negdje početkom desetog, polovicom listopada zarobljen u dijelu Vukovara prema Petrovoj gori. Držali su ga u podrumu, maltretirali, već što ide s time. Jednoga dana je došao neki njegov poznati, i ovaj ga je zamolio, da mu dopusti da ode do svog stana uzeti nešto odjeće, da bi se mogao presvući. I ovaj mu je dopustio. Kad je došao u svoju kuću, zatekao je skupinu koja je na granate lijepila ampule. Upravo na one koje će doletjeti na grad. Malo mi zvuči irealno, ali je vrlo lako moguće, u Vukovaru je svega bilo. Ja znam, da je bilo i fosfornih bombi, i da je bilo i bojnih otrova i da je bilo svega.

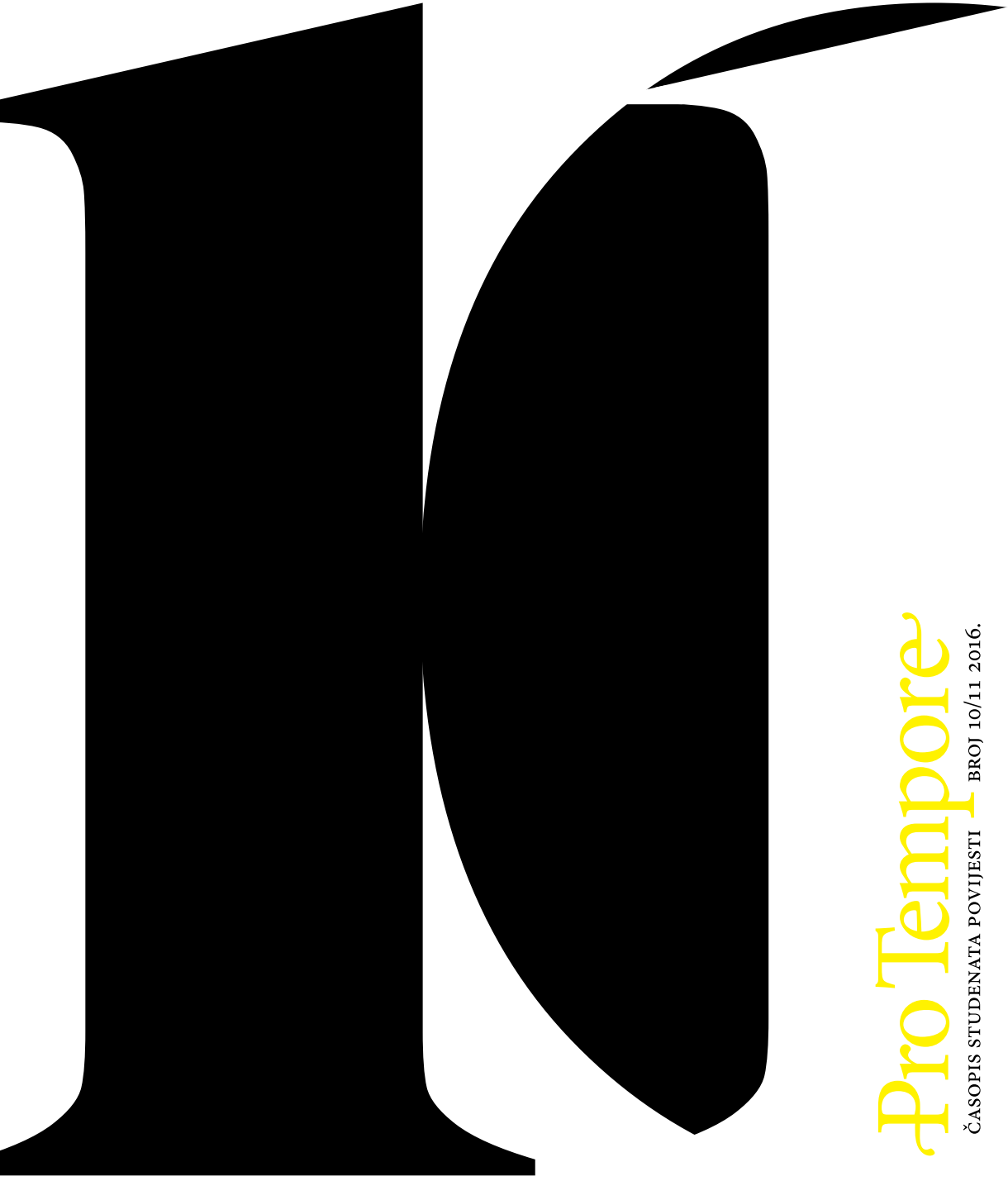
Bilješke:

- 1 *Zrcalo*, 22.1.1992.
- 2 Alenka Mirković, *91,6 MHz – Glasom protiv topova* (Algoritam, Zagreb, 1997.), 170-171.
- 3 VUTEKS – vukovarska tvornica tekstila
- 4 BOROVO – vukovarski kombinat gume i obuće
- 5 Baťa, Tomáš – češki industrijalac. Osnovao 1931. tvornicu kožne i gumene obuće i guma za automobile u Borovu kraj Vukovara.
- 6 Gazimestan – polje na Kosovu na kojemu je 1389. godine turska vojska sultana Murata porazila vojsku srpskih velikaša koju je predvodio knez Lazar. 28. 6. 1989. tu je održana proslava 600. obljetnice te bitke, a na proslavi je govorio i Slobodan Milošević. U svom govoru rekao je čuvenu rečenicu, prijetnju koja je najavila krvave događaje u sljedećim godinama: „Šest vekova kasnije, danas, opet smo u bitkama i pred bitkama. One nisu oružane, mada i takve još nisu isključene.“
- 7 „Vožd“ – ruska riječ, u značenju Vođa kojom je srpski narod u znak odanosti i privrženosti nazivao Slobodana Miloševića (analogno nazivima njemačkog i talijanskog političkog vođe za vrijeme Drugog svjetskog rata)
- 8 Borovo selo – selo sjeveroistočno od Vukovara, uz rijeku Dunav, s većinskim srpskim stanovništvom. Jedno od žarišta srpske pobune i jedno od izvorišta srpskih napada na Vukovar.
- 9 Paroški, Milan – srpski političar. Početkom 1990-ih istomišljenik Vojislava Šešelja i Vuka Draškovića, i zastupnik u srpskoj Narodnoj skupštini.
- 10 Rašković, Jovan – srpski političar i psihijatar. U politiku se uključio 1990., kada je osnovao Srpsku demokratsku stranku u Kninu, s kojom je zahtijevao srpsku autonomiju u Hrvatskoj, iz čega je proizišla srpska oružana pobuna.
- 11 Adica – park u Vukovaru, smješten između predgrađa Lužac i naselja Priljevo
- 12 Dokmanović, Slavko – srpski političar. Gradonačelnik Vukovara i predsjednik vukovarke općine prije srpske agresije i tijekom okupacije. Optužen pred Međunarodnim kaznenim sudom za bivšu Jugoslaviju u Haagu za ratni zločin na Ovčari; ubio se u haaškom zatvoru.
- 13 Trpinja – selo sjeverozapadno od Vukovara s većinskim srpskim stanovništvom, na cesti koja Vukovar povezuje s Osijekom. Jedno od izvorišta najžešćih srpskih napada na Vukovar. Trpinjska cesta, koja vodi od Borova naselja do Trpinje, bila je poprištem nekima od najžešćih sukoba hrvatskih branitelja s agresorom.
- 14 Hadžić, Goran – srpski političar. Bio je skladištar u VUPIK-ovom (Vukovarski poljoprivredni kombinat) skladištu u Pačetinu; član Saveza komunista, na njihovoj listi izabran u vijeće općine Vukovar, a zatim prešao u Srpsku demokratsku stranku; u ožujku 1991. godine postaje predsjednik Općinskog odbora Vukovara, član Glavnog odbora i Izvršnog odbora SDS-a u Kninu i potpredsjednik Regionalnog odbora SDS-a za „Istočnu Slavoniju, Baranju i Zapadni Srem“ u Pakracu. Jedan je od vođa Srpskog nacionalnog veća, koje je 25. i 26. lipnja pretvoreno u t. zv. „Vladu Srpske Autonomne Oblasti Slavonije, Baranje i Zapadnog Srema“, a Goran Hadžić postao obnašatelj dužnosti predsjednika t. zv. Vlade SAO SBZS; službenom je predsjednikom t. zv. Vlade SAO SBZS postao 25. rujna 1991. Od veljače 1992. do prosinca 1993. bio je predsjednik t. zv. Republike Srpske Krajine. Pred Haaškim sudom optužen je za ratne zločine.
- 15 Pačetin – selo 16 km sjeverozapadno od Vukovara.
- 16 Petrovci – selo jugoistočno od Vukovara.
- 17 Jankovci – selo jugoistočno od Vukovara.
- 18 2. svibnja 1991. godine postrojba policije Ministarstva unutarnjih poslova RH krenula je u oslobađanje dvojice zarobljenih redarstvenika, Dalibora Križanovića i Zvonimira Mekovića, u Borovo Selo („U prvim satima 2. svibnja napadnuta je policijska ophodnja Policijske stanice Vukovar, „pri čemu su lakše ozlijeđena dvojica policajaca, dok su drugu dvojicu zajedno sa vozilom zadržali okupljeni mještani“. Jedan mlađi oficir JNA, koji nije bio namijenjen takvim napadima (...) izjavu da je napadu prethodio policijski pokušaj skidanja jugoslavenske zastave u Borovu Selu 1. svibnja 1991.“ Cit. prema: D. Marijan, *Bitka za Vukovar* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest), 50. Prigodom iskrcavanja iz autobusa (bio je to autobus vinkovačkoga POLET-a, koji nije bio namijenjen takvim slučajevima, nego je služio isključivo prijevozu putnika) na pripadnike MUP-a RH otvorena je snajperska i strojnička vatra. Napadnuti policajci zatražili su pomoć, pa im ubrzo iz Policijske uprave Osijek šalju u ispomoć 164 policajca, a zatim još 150. Obje skupine novopridošlih zaustavljene su na prilazima selu, i zatim napadnuti s leđa, iz smjera srpskih sela Bobote i Trpinje. Policija je uzvratila na napade, pa su se napadači povukli. Borbe su prekinute dolaskom 12. proleter-ske mehanizirane brigade JNA iz Osijeka. Srđan Mitrović, zrakoplovni vodnik JNA, bio je u posjeti kumovima u Borovu Selu, i svjedočio cijelom događaju. Prekid vatre pod nadzorom JNA opisuje ovako: „Iz jednog oklopnog vozila JNA su izašli par oficira (...) da pregovaraju o primirju, nakon čega su pripadnici MUP-a (preživjeli, ranjeni i ubijeni) uz pratnju vojske

- prebačeni do izlaza iz sela, gde su ih preuzele snage MUP-a koje nisu ušle u Borovo Selo“ (svjedočenje S. Mitrovića cit. prema: D. Marijan, *Bitka za Vukovar* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest), 51-52. Dio snaga hrvatske policije koji je ušao u selo, upao je u zasjedu. Srbi su tijela poginulih policajaca masakrirali. Medicinski tehničar u vukovarskoj bolnici o tome svjedoči: „Vidio sam dovezene mrtve policajce s iskopanim očima, odsječenim prstima, ušima. (...) Sve je to zabilježeno kod Tomice Hegeduša, inspektora MUP-a, koji je tada obavljao poslove mrtvozornika.“ (cit. prema: Petar Brozović: Čuvari Vukovara (Vukovar: Tiskara „Pauk“-Hrvatsko društvo logoraša srpskih koncentracijskih logora, 2003.), 155) Na TV Novi Sad je, u izvještaju o događajima u Borovu Selu, objavljena i izjava vođe Srba u Borovu Selu, Vukašina Šoškočanina, u kojoj se on hvali brojem „ustaša“ koje je osobno zaklao, i obećava da će taj broj u budućnosti rasti. Nakon kontakta srpske milicije i hrvatske policije, hrvatski su strani 2. svibnja navečer predana dvojica policajaca, zarobljena u Borovom Selu. U cijeloj akciji ubijeno je 12, a ranjen 21 hrvatski policajac.
- 19 Kadijević, Veljko – general pukovnik JNA; od svibnja 1988. do siječnja 1992. obavljao funkciju saveznog sekretara za narodnu obranu.
- 20 Manolić, Josip – hrvatski pravnik i političar. Jedan od osnivača HDZ-a 1989.; 1990. – 1993. podpredsjednik HDZ-a; 1990. i 1992. biran za zastupnika u Hrvatski državni sabor; bio je potpredsjednik Predsjedništva RH (1990.), predsjednik Vlade RH (1990. – 1991.), predsjednik Kriznog stožera RH, predstojnik Ureda za zaštitu ustavnog poretka (1991. – 1993.).
- 21 Sic! Zamjenik ministra unutarnjih poslova. Degoricija, Slavko – hrvatski političar; sudionik je osnivačke skupštine HDZ-a u Zagrebu, a na prvom saboru HDZ-a izabran je za predsjednika Izvršnog odbora HDZ-a; na prvim parlamentarnim izborima izabran je za zastupnika u Sabor SR Hrvatske; bio je zamjenik ministra unutarnjih poslova Josipa Boljkovca, a kasnije ministar obnove i ministar u vladi.
- 22 Merčep, Tomislav – hrvatski vojnik i političar; na prvim višestranačkim izborima izabran u vukovarsko gradsko vijeće kao kandidat HDZ-a i postaje sekretar za narodnu obranu općine Vukovar; obavio je temeljne pripreme za obranu Vukovara.
- 23 Rašeta, Andrija – general Jugoslavenske narodne armije; glavni pregovarač JNA s Vladom Republike Hrvatske.
- 24 Baker, James – američki političar; obavljao visoke dužnosti u Reaganovoj i Bushovoj administraciji; 1989. – 1992. državni tajnik SAD-a. Podržavao gospodarske i političke reforme u Jugoslaviji i rješavanje državne krize demokratskim sredstvima; njegov posjet Beogradu 21. lipnja 1991. tumačen je kao američko zauzimanje za očuvanje Jugoslavije i prešutno odobrenje intervencije JNA u Sloveniji (27. lipnja 1991.)
- 25 O smrti Vukašina Šoškočanina postoji nekoliko teza: „Navodno se utopio u Dunavu, no vjerojatnije je da je jednostavno ubijen u borbama za vlast i novac u SAO Slavoniji, Baranji i zapadnom Srijemu.“ Cit. prema: Dario Topić, Davor Špišić, *Slavonska krv: kronologija rata* (Osijek: Glas Slavonije, 1992.), 383. „(...) Vukašin Šoškočanin (...) utopio se u Dunavu. Kako? Navodno, nesretan slučaj u pretovarenom čamcu. Posada bugarskog broda od čijih se valova čamac prevrnuo spasila je sve osim – Šoškočanina. (...) Na vijestima Radio Beograda objavljeno je da je Milan Paroški u Skupštini Srbije izjavio da su Šoškočanina ubili hrvatski policajci snajperskim metkom. Ministar unutarnjih poslova Srbije Radmilo Bogdanović pokušao je Paroškog demantirati tvrdnjom da je ipak riječ o nesretnom slučaju.“ Cit. prema: Davor Runtić, *Domovinski rat – rat prije rata* (Vinkovci, Šibenik: Neobična naklada, 2006.), 262. „Vojvoda Vojislav Šešelj je zatim izvijestio pristalice i naciju o ‘pogibelji velikog srpskog sina i komandanta odbrane Borova Sela Vukašina Šoškočanina, dok je čamacem prelazio Dunav“ (*Glas Slavonije*, 16.5.1991. – cit. prema: Dario Topić, Davor Špišić, *Slavonska krv: kronologija rata* (Osijek: Glas Slavonije, 1992.), 29.)
- Predvodnik pobune Srba u istočnoj Slavoniji, Vukašin Šoškočanin, veterinar iz Borova Sela, „na televiziji je izvaljivao takve gluposti, da ga je čak i vrlo pristrani novinar morao upozoravati na ispravljanje očitih pogrešaka. Jednom je rekao da sasvim pouzdano zna kako su ustaše vadile oči srpskoj djeci, a na pitanje otkud zna, odgovorio je da je to negdje pročitao. Uvidjevši pogrešku u odabiru vođe, uvijek vrlo pragmatični, Srbi su to elegantno riješili. Kako je zbog potreba TV Novi Sad za što većim poticanjem mržnje i željom za eskalacijom sukoba često odlazio na snimanja preko Dunava, uvjerali su ga da zbog osobne sigurnosti mora nositi tešku „pancirku“, a kako nije bio neki plivač, čamac se, eto, baš slučajno prevrnuo i tako je naš Vukašin otišao istodobno na dva mjesta – u legendu o novovjekim srpskim junacima i u Novi Sad, samo nešto dužim, riječnim putem. Nakon toga je glavni srpski vođa na ovim prostorima postao Goran Hadžić, skladista iz Pačetina.“ Cit. prema: Predrag Matić-Fred, *Ništa lažno* (Zagreb: Vlastita naklada, 2006.), 23-24.
- 26 Zbor narodne garde (ZNG) – preteča suvremene Hrvatske vojske (HV); ustrojen kao profesionalna, uniformirana, oružana formacija vojnog ustroja za obrambeno-redarstvene dužnosti unutar Ministarstva

- unutrašnjih poslova – unatoč tome, njime rukovodi ministar obrane. Prve četiri ustrojene „A“ brigade ZNG-a su javnosti predstavljene 28. svibnja 1991. godine.
- 27 Opatovac – mjesto u općini Lovas, 18 km udaljeno od Vukovara prema jugoistoku.
- 28 Naselja (op. M. R.) „Nakon preključerašnjeg žestokog sukoba između pripadnika ZNG-a i MUP-a Hrvatske s četničkim teroristima u Borovu Naselju, kako javlja Hina, poginula su ili ranjena 83 pripadnika četničko-terorističkih snaga. Ranjeni i poginuli prebačeni su na vojvodansku stranu. (...) Tokom jučerašnjeg prijedpodneva u Borovu Naselju zaplijenjena je velika količina teškog i lakog pješačkog naoružanja i drugog materijala. Prema prvim saznanjima, najveći dio tog oružja potječe iz arsenala Jugoslavenske Armije.“ Cit. prema: *Glas Slavonije*, 6.7.1991. – preneseno u: Dario Topić, Davor Špišić, *Slavonska krv: kronologija rata* (Osijek: Glas Slavonije, 1992.), 53. „Borba se vodila u trokutu između Nove banijske, Stare banijske i Kozaračke ulice. Upotrijebljavane su i mine. No, s obzirom na veličinu združenih formacija Zbora Narodne Garde i MUP-a Hrvatske, koja je ondje upotrijebljena u funkciji obrane (670 ljudi), očita je bila namjera branitelja da definitivno skrši četničke napadače. Oko 22 sata branitelji su uspjeli potisnuti teroriste u posljednje četiri kuće u Novoj banijskoj ulici, gdje su se ovi zabarikadirali. Noć je protekla u nekoj vrsti primirja. Opkoljeni četnici nisu se više oglašavali oružjem. U uličnim borbama u Borovu Naselju život je izgubio gardist Stjepan Štefanec, a ranjeni su Vlado Budimir, Damir Palac, Marijan Mlinarić, Ivica Krizmanić i Anđelka Štefanec.“ Cit. prema: *Novi List*, 6.7.1991. – preneseno u: Dario Topić, Davor Špišić, *Slavonska krv: kronologija rata* (Osijek: Glas Slavonije, 1992.), 55.
- 29 Lužac – jedno od vukovarskih predgrađa.
- 30 Bogdanovci – selo zapadno od Vukovara, udaljeno 5 km od Vukovara, na cesti koja povezuje Vukovar s Vinkovcima; za vrijeme Domovinskog rata iznimno važna postaja na t. zv. „kukuruznom putu“ koji je opkoljeni Vukovar vezivao s ostatkom Hrvatske; nakon što je zatvoren obruč oko Vukovara, i Bogdanovci su se našli odsječeni od ostatka Hrvatske, i uspješno se branili sve do 10.11.1991.
- 31 Vidić-Bili, Marin – Povjerenik Vlade RH za općinu Vukovar od kraja lipnja 1991.
- 32 Krizni stožer Medicinskog centra Vukovar osnovan je 25. srpnja, a za ravnateljicu Medicinskog centra Vukovar imenovana je dr. Vesna Bosanac.
- 33 U noći sa 5. na 6. kolovoza je gađana bolnica. Upravna zgrada je pogođena. Bolnica je ponovno gađana u utorak 13. kolovoza.
- 34 To je napad koji je bio povod za selidbu cijele bolnice u podrum i suteran. Između 1. i 24. kolovoza (datum prvog zajedničkog napada JNA i paravojnih srpskih postrojba) u bolnicu je primljena 31 ranjena osoba. Tim napadom počelo je svakodnevno granatiranje bolnice, koje će trajati do pada Vukovara. U tom napadu na bolnicu je palo 15 avionskih bomba.
- 35 J. Manolić je tada bio predsjednik Kriznog štaba RH, a Vladu je nešto ranije od njega preuzeo Franjo Gregurić.
- 36 Arbanas, Ivica - zapovjednik obrane općine Vukovar od 15. kolovoza do dolaska Mile Dedakovića u Vukovar. „Ivica Arbanas bio je jedna od prvih osoba o kojima se u Vukovaru govorilo šaptom, sa strahopoštovanjem. U doba prvog napada na Vukovar ljudi su pričali da bi se stvorio svuda gdje je trebalo, da je pravi borac, da rastura tenkove i vodi prave velike akcije. Arbanas je stigao s prvom grupom gardista iz Zagreba i u vrlo kratkom vremenu dečki su o njemu pričali bajke.“ Cit. prema: Alenka Mirković: *91,6 MHz – Glasom protiv topova* (Algoritam, Zagreb, 1997.), 203.
- 37 Dedaković-Jastrebovi, Mile – hrvatski časnik; zapovjednik obrane općine Vukovar (29. kolovoza – 13. listopada 1991.) te zapovjednik operativne zone Vukovar – Vinkovci – Županja (13. listopada – 16. studenoga 1991.)
- 38 Borković-Mladi Jastrebovi, Branko – hrvatski časnik; zapovjednik obrane općine Vukovar od 13. listopada do pada grada.
- 39 Dr. Josip Husar bio je na početku bitke za Vukovar do zapovjednik Glavnog sanitetskog stožera Republike Hrvatske. Uskoro se djelatno uključio u obranu Vukovara organiziranjem konvoja. S vremenom je ideja konvoja za Vukovar razrađena, a organizirana je mreža ljudi koji su konvoje opremali i slali. Tako je postojala grupa koja je nabavljala vozila, grupa koja je nabavljala opremu u Hrvatskoj i inozemstvu (pod vodstvom Stjepana Willa), grupa koja je nabavljala oružje i skladištila zalihe (pod vodstvom Vlade Rimca) i grupa koja se bavila nabavljanjem opreme isključivo iz inozemstva (pod vodstvom Vladimira Iličića). Nešto kasnije uključio se i grof Jakob Eltz. U tih 5 konvoja spasa u Vukovar je dopremljeno mnogo hrane, sanitetskog materijala, lijekova, odjeće, streljiva i oružja. Niti jedan od konvoja nije imao manje od dvanaest kamiona, a svaki konvoj je iz Vukovara izvukao između 60 i 100 ranjenika, omogućivši time Medicinskom centru Vukovar nastavak rada. Također, u konvoju bi stigla i vozila, sanitetska i obična, potrebna za brzu komunikaciju, koja je na ratištu kakvo je bio Vukovar bila nužna. U jednom od tih konvoja Vukovar je dobio i četiri haubice od stotinu pedeset i pet milimetara s potrebnom opremom. Veliko je pitanje koliko bi se dugo Vukovar uspio održati bez tih injekcija pomoći dr. Husara.
- 40 Stanić-Pivčevići, Vera – hrvatska političarka i humanitarica; kao sudionica političkih promjena bila je članica HDZ-a od 1990., za

- saborsku zastupnicu birana je u dva mandata. Osnivačica je nevladina i nepolitičke humanitarne udruge *Hrvatska žena*.
- 41 Mrkšić, Mile – srpski časnik; pukovnik JNA, zapovjednik Gardijske motorizirane jedinice koja je 30. rujna 1991. poslana na Vukovar; 7. listopada postavljen je za zapovjednika Operativne grupe „Jug“ (ona je trebala zauzeti područje Vukovara, bez Borova, a ustrojbeno osnovica Operativne grupe „Jug“ bila je upravo postrojba pukovnika Mrkšića); nakon bitke za Vukovar promaknut u čin general-potpukovnika JNA; 1995. optužen pred Međunarodnim kaznenim sudom za bivšu Jugoslaviju u Haagu, zajedno s Veselinom Šljivančaninom, Miroslavom Radićem i Slavkom Dokmanovićem, za ratni zločin nad civilima i ratnim zarobljenicima na Ovčari; 2005. osuđen za taj zločin na dvadeset godina zatvora.
- 42 Hrvatske obrambene snage (HOS) – dragovoljačke postrojbe nastale 1991. u organizaciji Hrvatske stranke prava. Postrojbe HOS-a ustrojavane su na vojničkim načelima, a na čelu se nalazio Glavni stan sa sjedištem u Zagrebu. Borile su se na svim bojištima, djelujući samostalno ili se stavljajući na raspolaganje kriznim stožerima i zapovjedništvima ZNG-a. Početkom listopada 1991. raspuštene kao nelegalne vojne tvorevine, a pripadnici HOS-a su raspoređeni u postrojbe HV-a.
- 43 VMA – Vojno-medicinska akademija u Beogradu
- 44 BOROVO COMMERCE – jedan od pogona tvornice BOROVO u čijem je podrumu kasnije organizirano najveće sklonište u Borovu Naselju i jedno od najvećih na području grada. Nakon popuštanja većine obrambenih crta u Borovu Naselju, većina se hrvatskih postrojba povukla u Borovo Commerce i u širi krug tvornice BOROVO. Tu je obavljena i predaja hrvatskih branitelja, ranjenika i civila iz Borova Naselja koji su potom odvezeni u logore diljem Srbije – Stajičevo, Begeje, Sremsku Mitrovicu, Niš, itd. Međutim, tu se nisu predale sve postrojbe Hrvatske vojske. Dio hrvatskih boraca 3. bojne 204. brigade, koji su očekivali sigurnu smrt ako padnu u zarobljeništvo srpske vojske, u dijelu Naselja zvanom *Peyton* borio se do ranih jutarnjih sati 20. studenoga.
- „Predstavnici HV iz Borova Naselja 18. studenoga kontaktirali su s Armijom oko predaje. (...) Tog dana je prestao organizirani otpor snaga obrane Vukovara. No i 19. i 20. studenoga Armija je bilježila mrtve u svojim redovima. Iz 51. mehanizirane brigade JNA i pridodanih snaga na području Borova Naselja 19. studenoga poginula su dva pripadnika, a ranjena četiri pripadnika, a 20. studenoga poginuo je jedan pripadnik a ranjeno šest pripadnika.“ Cit. prema: D. Marijan, *Bitka za Vukovar* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2004.), 258.
- 45 Stari vodotoranj je kasnosecesijska građevina iz 1913., a nalazi se na današnjem trgu Republike Hrvatske. Novi vodotoranj sagrađen je potkraj šezdesetih godina na ulazu u gradsko naselje Mitnicu. U tijeku srpske agresije na Vukovar novi vodotoranj je zbog svoje visine i dominacije prostorom bio jedna od najčešćih meta neprijateljskog topništva. Zbog svoje prepoznatljive siluete, i velikog broja oštećenja, novi je vodotoranj postao simbolom Vukovara i junačke obrane grada. Povijesni podaci o tornju iz: D. Damjanović, „Stari vukovarski vodotoranj iz 1913. godine“, *Građevinar*, 61/8 (2009.), 731-736.
- 46 Šljivančanin, Veselin – srpski časnik; načelnik organa sigurnosti Gardijske motorizirane brigade JNA; u činu majora bio operativni zapovjednik snaga JNA u posljednjim operacijama zauzimanja Vukovara; nakon kraja vukovarske bitke promaknut u čin potpukovnika; 1995. optužen pred Međunarodnim kaznenim sudom za bivšu Jugoslaviju u Haagu, zajedno s Milom Mrkšićem, Miroslavom Radićem i Slavkom Dokmanovićem, za ratni zločin nad civilima i ratnim zarobljenicima na Ovčari; 2007. osuđen za taj zločin na pet godina zatvora, a odlukom Žalbenog vijeća kazna mu je 2009. povećana na 17 godina.
- 47 „Danima su me proganjali predstavnici Crvenog križa. (...) Kada smo osigurali jedan most za promet, javljeno mi je da se članovi međunarodne organizacije opet nešto bune. Ostavio sam vozača na mostu, pješke sam se vratio i pitao: „Što je to, gospodine? Kakvi su problemi?“ Odgovorio mi je sa zahtjevima i pitanjem, kakav je to način, što to radi Armija. Doživio sam da je počeo vikati na mene, kao da mi naređuje, tvrdio je da se Armija mora razoružati i da se s oružjem ne smije ulaziti u bolnicu. Pitao me što to mi imamo tražiti u bolnici. Rekao sam mu: „Gospodine, pa što da radim u bolnici u mojoj zemlji i ti da mene kontroliraš?“ Veselin Šljivančanin, u razgovoru za beogradski list *Intervju*, u broju od 29. studenoga 1991.; preneseno u *Jutarnjem listu*, 18. studenoga 2006., 42.
- 48 „Vesna Bosanac mi je pričala kako je ljudi iz okolnih sela snabdijevaju svježim mlijekom, za djecu u Bolnici i kako samo zbog ljudi koji se brinu za svoje svinje i kokoši kao da je mir, Vukovar nikada neće pasti.“ Svjedočanstvo dra. Josipa Husara objavljeno u Petar Brozović, *Čuvari Vukovara* (Vukovar: Tiskara „Pauk“ - Hrvatsko društvo logoraša srpskih koncentracijskih logora, 2003.), 51.
- 49 Hebrang, Andrija – hrvatski liječnik i političar; ministar zdravstva 1990. – 1992.
- 50 Bosanac, Vesna – hrvatska liječnica; pedijatrica, ratna ravnateljica vukovarske bolnice; nakon mirne reintegracije ponovno izabrana za ravnateljicu.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI – BROJ 10/11 2016.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 10/11 2016.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti
Godina VIII, broj 10-11, 2016.

Glavni i odgovorni urednik

Tomislav Brandolica

Zamjenik glavnog urednika

Filip Šimetin Šegvić

Uredništvo

Tomislav Brandolica, Marta
Fiolić, Kristina Frančina, Marko
Lovrić, Valentina Nedeljko, Nikola
Seiwerth, Filip Šimetin Šegvić

Urednici pripravnici

Zvonimir Plavec, Vjenceslav
Rupčić, Porin Šćukanec Reznicek

Redakcija

Tomislav Brandolica, Marta Fiolić,
Kristina Frančina, Marko Lovrić,
Valentina Nedeljko, Zvonimir
Plavec, Vjenceslav Rupčić, Nikola
Seiwerth, Porin Šćukanec Reznicek,
Filip Šimetin Šegvić

Recenzenti

dr. sc. Damir Agičić
dr. sc. Ivo Banac
dr. sc. Tomislav Galović
dr. sc. Ivo Goldstein
dr. sc. Iskra Iveljić
dr. sc. Tvrtko Jakovina
dr. sc. Hrvoje Klasić
dr. sc. Bruna Kuntić-Makvić
dr. sc. Jelena Marohnić
dr. sc. Mirjana Matijević Sokol
dr. sc. Hrvoje Petrić
dr. sc. Drago Roksandić
Marie Scatena, MA
akademik Arnold Suppan
Marina Šegvić, prof.
dr. sc. Božena Vranješ Šoljan

Lektura i korektura

Gabrijela Detelj
Marta Fiolić
Ana Jelić
Nikolina Kos
Marko Pojatina
Tihomir Varjačić

Dizajn i priprema za tisak

DZN studio

Prijevodi s engleskog jezika

Tomislav Brandolica
Tina Miholjančan, prof.
Marija Marčetić
Ivan Markota
Krešimir Matešić
Judita Mustapić
Kristina Videković

Prijevodi s njemačkog jezika

Mirela Landsman Vinković
Filip Šimetin Šegvić
Azra Plićanić Mesić

Prijevodi s francuskog jezika

Jasna Čirić, prof.
Marta Fiolić
Marija Galić
Tea Šimičić

Prijevodi s talijanskog jezika

Tihana Filipčić
Loretta Lanča

Izdavač

Klub studenata povijesti – ISHA
Zagreb

Tisak

Mediaprint – Tiskara Hrastić

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim
radovima izražavaju isključivo
stavove autora i ne predstavljaju
nužno stavove i mišljenja
uredništva i izdavača

Izdavanje ovog časopisa financijski su omogućili:

Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za povijest
Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu,
Studentski zbor
Sveučilišta u Zagrebu

Privatne donacije:

Vesna Miović, I. P., M. Č.

Redakcija časopisa Pro tempore
svim se donatorima iskreno
zahvaljuje na financijskoj podršci!

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva:

Klub studenata povijesti – ISHA
Zagreb
(za: Redakcija Pro tempore),
Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3,
10000 Zagreb

E-mail:

pt.redakcija@gmail.com
tomislav.brandolica@gmail.com